

ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΛΗ'

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1967

ΤΕΥΧΟΣ Γ'

Η ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΑ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΠΑΛΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΟΙΣ

ΥΠΟ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΡΜΙΡΗ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

II.

ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἐξετάσαντες ἐν τοῖς προηγουμένοις τὴν διδασκαλίαν τῶν Παλαιοκαθολικῶν περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας, φέρε ἐξετάσωμεν ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ τμήματι τῆς παρούσης εἰσηγήσεως τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν περὶ τῆς διοργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἱεραρχίας ἢ τοῦ «ἐκκλησιαστικοῦ ὑπουργήματος» (kirchliches Amt) αὐτῆς.

Ἐν πρώτοις περὶ τῆς διοργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας γενικῶς παρατηροῦμεν ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, ὅτι αὕτη «ὡς κοινωνία ἀνθρώπων καὶ ὀργανισμὸς κοινωνικὸς καὶ ζῶν σῶμα, ἐκ πολλῶν συγκείμενον μελῶν, ἢ πλὴν τοῦ θεοῦ καὶ τὸ ἀνθρώπινον στοιχεῖον περιλαμβάνουσα στρατευομένη ἐπὶ τῆς γῆς Ἐκκλησία διέπεται ὑπὸ ὀρισμένων ἀρχῶν καὶ κανόνων δικαίου θείας προελεύσεως, ἐφοδιασθεῖσα ὑπὸ τοῦ θεοῦ Ἰδρυτοῦ αὐτῆς διὰ τῆς τριπλῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, τῆς τε διδασκτικῆς καὶ τῆς ἱερατικῆς καὶ τῆς ποιμαντικῆς, ὡς καὶ δι' ὀρατῶν καὶ προσιτῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀγιαστικῶν καὶ ἄλλων μέσων καὶ ὀργάνων καὶ μάλιστα τῶν μυστηρίων, δι' ὧν πάντων ἀποσκοπεῖ τὴν μετέδοσιν τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν καὶ διάδοσιν τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Πρὸς τοῦτο ὁ θεὸς Δομήτωρ αὐτῆς κατέστησε τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν, ἥτοι τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας, ἀποτελουμένην ἐκ τῶν ἐπισκόπων, τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων, τὸν κυριώτατον τούτων θεσμόν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὅλη ὀργάνωσις αὐτῆς ἀπέβη ἱεραρχικὴ... Ἀλλ' ἡ ἐπίγειος Ἐκκλησία ἀπετέλεσθη ἐκ δύο τάξεων, τῆς ἱεραρχίας καὶ τῶν λαϊκῶν, ἐμφανισθεῖσα οὕτως ὡς πνευματικὴ κοινωνία, συντιθεμένη ἐκ ποιμένων καὶ ἐκ ποιμαινομένων πιστῶν, καθ' ὅσον αἰτέσις ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις, τὸ μὲν εἶναι τι ποιμνιον, τὸ δὲ ποιμένας διώρισεν»¹. Ἀμφότεραι αἱ τάξεις αὗται εἶναι συστατικὰ στοιχεῖα τῆς Ἐκκλησίας, ἀπολύτως ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητα, ἡνωμένα δὲ καὶ ἀχώριστα. Καὶ ἡ μὲν πρώτη τάξις τῶν ποιμένων συνίσταται ἐκ τῆς θεῆς βουλῆσει κατασταθείσης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ὑφισταμένης ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, ἡ δὲ δευτέρα τάξις ἐν αὐτῇ εἶναι τὸ διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος καταστάν

1. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Λόγ. 32,10. Migne P.G. 36, 185.

χριστεπώνυμον ποιμνιον ἢ ὁ πιστεύων «λαὸς τοῦ Θεοῦ» ἢ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ δὲ εἰδοποιὸς διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο τούτων τάξεων εἶναι ἡ μεταδιδομένη μόνον εἰς τὴν πρώτην τάξιν μυστηριακὴ ἱερωσύνη, ἡ διὰ τῆς χειροτονίας ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων παρεχομένη¹.

Πρὸς τ' ἀνωτέρω συμφωνοῦσι κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ Παλαιοκαθολικοί, μακρὸν ποιούμενοι λόγον περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας ἢ τοῦ «ἐκκλησιαστικοῦ ὑπουργήματος». Οὕτως ὁ Α. Rinkel παρατηρεῖ ὁρθῶς, ὅτι «τὸ ὑπουργημα καὶ τὰ μυστήρια ἀνήκουσιν εἰς τὴν οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ δὴ οὕτως, ὥστε ἡ Ἐκκλησία μὲν ἄνευ αὐτῶν δὲν δύναται νὰ ὑπάρχῃ, ταῦτα δὲ ἔξω τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἄνευ νοήματος καὶ ἀποτελοῦσι γελοιογραφίαν καὶ βλασφημίαν»². Κατὰ δὲ τὸν P. J. Jans, «τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὑπουργημα εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἡθελημένον ὄργανον τῆς Ἐκκλησίας, ὅπερ χρησιμοποιεῖ οὗτος πρὸς συνέχισιν τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ σταθεροῦ καὶ συνεποῦς μεταξὺ ἡμῶν»³. Τοῦ δὲ ἐκκλησιαστικοῦ ὑπουργήματος τὴν ἀρχὴν καὶ βάσιν διαβλέπουσιν οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ἐν τῇ Ἀποστολικῇ ὑπουργίᾳ, ἐξαίροντες «τὸ μοναδικὸν καὶ καθολικὸν αὐτοῦ, ὅπερ δὲν συνεχίζεται. Τὸ Ἀποστολικὸν ὑπουργημα ἐσβέσθη διὰ τοῦ θανάτου τοῦ τελευταίου Ἀποστόλου καὶ διεσπάρθη εἰς πολλότητα διακονιῶν. Διὰ τοῦτο δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ μεταποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ προσωπικός τις διάδοχος τῶν Ἀποστόλων, ἀλλὰ μόνον ἀξιώματα καὶ διακονίαι. Ἐκκλησιαστικοὶ ἀξιωματοῦχοι δὲν δύνανται νὰ εἶναι διάδοχοι τῶν προσώπων τῶν Ἀποστόλων, ἀλλὰ μόνον τῆς ἀποστολικῆς διακονίας»⁴. Τοιοῦτοι ἀξιωματοῦχοι ἐγένοντο ἐν τῇ Ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ οἱ ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ ἀπόστολοι, οἱ προφῆται, οἱ διδάσκαλοι, οἱ εὐαγγελισταί, οἱ χαρισματοῦχοι, οἱ ποιμένες, οἱ πρεσβύτεροι, οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ διάκονοι. Ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχικῇ Ἀποστολικῇ ἀξιωματικῇ συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ χριστιανικὴ κοινότης, ἥτις ὀρίζεται ὑπὸ τῆς Παλαιοκαθολικῆς Κατηχήσεως ὡς «ἐνωσις

1. Ἰω. Καρμίρη, Ἡ περὶ Ἐκκλησίας ὁρθόδοξος δογματικὴ διδασκαλία... σ. 30-31, 33.

2. Ἐνθ' ἀν., IKZ. 1949, σ. 11, ἐνθα συνεχίζει ὁ Rinkel: «Eine Kirche, welche glaubt, ohne Amt auskommen zu können oder die das Wirken des Heilswerkes in einer Art von Glaubensübermut dem Heiligen Geist überlässt, der wagt, wo immer er will, verkennet die göttliche Barmherzigkeit ihres Herrn und Hauptes, der sich einen Leib, d. h. einen Organismus in der Kirche wählte, und schneidet sich selbst vom Leben der Gnade ab. Ein Amt, das glaubt, sich aus eigener Kraft, ohne Berufung durch die Kirche, aufrechterhalten und fortsetzen zu können, ist Charlatanismus; und ein sakramentales Handeln, zu dem keine Kirche einen Auftrag erteilt und in dem also nicht wahrlich Christus der eigentliche Minister ist, ist Magie». Βλέπ. καὶ IKZ. 49 (1959) 119.

3. P. J. Jans, Die Lehre der Kirche im Leben der Gläubigen, Schönenerd 1954, σ. 9.

4. U. Kury, μν. ε. σ. 282/3.

τῶν ἐν τινι τόπῳ κατοικούντων χριστιανῶν»¹. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὑπόργημα δέον νὰ φέρεται ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς κοινότητος, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ κοινότης δέον νὰ φέρεται ὑπὸ τοῦ ἀξιώματος. Ὁ ἀξιώματοῦχος εἶναι τὸ μέσον ἢ τὸ ὄργανον τῆς κοινότητος, εἶναι διάκονος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς κοινότητος. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι βασικῶς μόνον ἐν ἀξίῳμα δύναται νὰ ὑπάρχῃ, τὸ τοῦ κηρύγματος, (ἐν ᾧ συμπεριλαμβάνονται καὶ αἱ λοιπαὶ διακονίαι, καὶ δὴ ἡ τῆς τελέσεως τῶν μυστηρίων καὶ ἡ τῆς ποιμαντικῆς φροντίδος)². Ὁμοίως ἐξαίρεται ὑπὸ τῶν Παλαιοκαθολικῶν καὶ ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ «βασιλείου ἱερατεύματος» ἢ περὶ τῆς «γενικῆς ἱερωσύνης τῶν πιστῶν», ἡ τὸ πρῶτον διατυπωθεῖσα ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, βραδύτερον ἀποσιωπηθεῖσα καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὑπὸ τοῦ Λουθήρου τονισθεῖσα καὶ πάλιν, ἥτις ὁμῶς νοεῖται διαφοροτρόπως, διακρινομένη βεβαίως τῆς μυστηριακῆς ἱερωσύνης τῶν Κληρικῶν.

Εἰδικώτερον ὡς πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὑπόργημα οἱ Παλαιοκαθολικοὶ δέχονται, ὅτι τοῦτο ἐνθεν μὲν εἶναι θείας προελεύσεως καὶ ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας ὁμοῦ μετὰ τῶν Μυστηρίων³, ἐνθεν δὲ ὅτι, ἐνᾧ κατ' οὐσίαν εἶναι ἐν, ὁμῶς διεκρίθη περὶ τὸ τέλος τοῦ ἀποστολικοῦ αἵωνος εἰς τὸ ἔκτοτε ἐπιβληθὲν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἡνωμένη Ἐκκλησίᾳ τριπλοῦν τοιοῦτον: τοῦ ἐπισκόπου, τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τοῦ διακόνου. Τοῦτο μαρτυρεῖται ἤδη ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου Ἀντιοχείας († 117), ἀλλ' ἐπισήμως ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας περὶ τὸ ἔτος 200 ἐν συνδυασμῷ πρὸς δύο ἐτέρας ταυτοχρόνους ἀποφάσεις αὐτῆς, ἥτοι περὶ τοῦ κανόνος τῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ περὶ τοῦ βαπτιστηρίου συμβόλου ὡς καθολικοῦ κανόνος πίστεως. Τὴν τριπλὴν ταύτην ἀπόφασιν ἔλαβεν ἡ Ἐκκλησία πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς αἵρέσεως τῶν Γνωστικῶν⁴. Ἡ Παλαιοκαθολικὴ Κατήχησις διδάσκει γενικῶς, ὅτι «οἱ

1. Kathol. Katechismus, σ. 52. Christkathol. Katechismus, σ. 34.

2. U. Kury, μν. ξ. σ. 294.

3. A. Rinkel, Die Lehre von der Kirche... IKZ. 39 (1949) 10 ἐξ.

4. Ἡ τριπλὴ αὕτη ἀπόφασις τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας «ist nicht geschehen — eben weil es um Gottes Offenbarungswort selbst ging — ohne die unmittelbare Führung Gottes selbst. Er hat durch seine, der kirchlichen Stellungnahme vorangehende Entscheidung (primo actu) dahin gewirkt... Die allgemeine Annahme des dreigestuften apostolischen Amtes hat wiederum nicht erfolgen können, ohne dass ihr die Entscheidung Gottes vorangegangen wäre. Diese gibt sich bereits in dem (damals noch nicht kanonisierten) Kerygma des Neuen Testaments kund und zeichnet sich dann in der Geschichte der ersten zwei Jahrhunderte mit ihrer immer allgemeiner werdenden Zuspitzung auf das Bischofsamt deutlich genug ab. Diese Entscheidung ist dann durch die Kirche, zunächst wiederum implicit, durch einen allgemeinen Akt der Rezeption nachvollzogen worden... Diese drei einander zeitlich und sachlich parallel laufenden, primo actu durch Gott gewirkten und von der Gesamtkirche secundo actu nachvollzogenen Entscheidungen sind durch diese ihre Herkunft für den Bestand der Kirche von grundlegender Bedeutung. Darin sind sich jedenfalls alle katholischen Kirchen einig». (U. Kury, αὐτόθι, σ. 306, 307).

Ἀπόστολοι κατέστησαν τοὺς ἐπισκόπους, τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους ὡς ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας¹. Τὸ τριπλοῦν τοῦτο ἐκκλησιαστικὸν ὑποῦργημα καὶ ἡ ἐξουσία ἐνὸς ἐκάστου τῶν τριῶν βαθμῶν μεταδίδονται διὰ τῆς χειροτονίας τῶν ἐπισκόπων. «Καὶ οἱ τρεῖς βαθμοί, ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν λαμβανόμενος, εἶναι θείας προελεύσεως, ὡς μαρτυρεῖ ἡ Ἀγία Γραφή», ἐνῶ ἡ τάξις αὐτῶν «εἶναι μᾶλλον ἔργον τῆς Ἐκκλησίας... Τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα ἀνήκει εἰς τὸ «εἶναι» (esse) τῆς Ἐκκλησίας, οὐχὶ δὲ μόνον εἰς τὸ «καλῶς εἶναι» (bene esse) καὶ τὸ «πλήρως εἶναι» (plene esse) αὐτῆς². Ἡ Παλαιοκαθολικὴ Κατήχησις προστίθισιν, ὅτι «ἀρχικῶς οἱ προσετώτες τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων ὠνομάζοντο ἄλλοτε μὲν πρεσβύτεροι, ἄλλοτε δὲ ἐπίσκοποι» δὲν ἦσαν ὅμως πάντες οἱ προσετώτες ἴσοι πρὸς τοὺς Ἀποστόλους, ἀλλ' ἅπασα ἡ ἐξουσία τῶν Ἀποστόλων μετεβιβάσθη εἰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἀποστόλων συνίστατο κυρίως ἐν τούτῳ, ὅτι εἶχον τὴν ἐξουσίαν νὰ χειροτονῶσιν ἄλλους ὡς προσετώτας τῆς Ἐκκλησίας δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν. Οἱ προσετώτες, οἱ κεκτημένοι τὴν ἐξουσίαν τοῦ χειροτονεῖν, ὠνομάσθησαν ἐπίσκοποι, οἱ δὲ ὑπόλοιποι προσετώτες ὠνομάσθησαν πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι³. Περαιτέρω ἐξάιρεται ὑπὸ τῶν Παλαιοκαθολικῶν ἡ ἐνότης τῶν τριῶν βαθμῶν τοῦ ἐνὸς Ἀποστολικοῦ ὑποῦργηματος, ἡ ὀφειλομένη εἰς τὴν κοινὴν χειροτονίαν, ἀναφερομένης τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς καὶ εἰς τοὺς τρεῖς ἱερατικοὺς βαθμούς.

Ἐνταῦθα ἄξιον ἰδιαίτερας προσοχῆς τυγχάνει, ὅτι οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ἀποδέχονται κατ' ἀρχὴν τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, θεωρητικῶς τοῦλάχιστον. Οὕτως ὁ J. J. Demmel παρατηρεῖ, ὅτι «τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν τῶν ἑαυτῆς ἐπισκόπων διετήρησεν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἡ Παλαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ὡς βασικὸν ὅρον πρὸς διατήρησιν τοῦ ἀληθῶς καθολικοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς⁴. Τινὲς ὅμως τῶν Παλαιοκαθολικῶν δὲν ἐκφράζονται σαφῶς περὶ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς. Οὕτως ἡ Παλαιοκαθολικὴ Κατήχησις διδάσκει: «Τὸ γνῶρισμα τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας εἶναι, ὅτι ἔχει ποιμένας, οἵτινες τὸ ἑαυτῶν ἀξίωμα ἔλαβον παρὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ συνεχίζουν ἐν αὐτῇ τὸ ἔργον τῶν Ἀποστόλων· τοῦτο ὀνομάζεται ἀποστολικὴ διαδοχή». Συνεχίζων δ' ὁ A. Rinkel, ἀποθίδει αὐτῇ τὴν δέουσαν σημασίαν, παρατηρῶν ὅτι «ἡ ἀποστολικὴ διαδοχή — τ. ἔ. ἡ ἀδιάκοπος καὶ κανονικὴ συνέχισις τοῦ ἀποστολικοῦ ἀξιώματος, κατ' ἐντολὴν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἐκκλησίας, διὰ μυστηριακῆς χειροτονίας διὰ τῆς Ἐκκλησίας — εἶναι ἐν τῶν βαθμῶν καὶ οὐσιαστικωτέρων χαρακτηριστικῶν τῆς Ἐκ-

1. Παρὰ A. Rinkel, ἐνθ' ἀν. σ. 6.

2. U. Kury, μν. ἔ. σ. 316, 317.

3. Christkathol. Katechismus, σ. 33.

4. J. J. Demmel, μν. ἔ. σ. 15.

κλησίας, ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν δύναται αὕτη νὰ εἶναι «σῶμα Χριστοῦ»¹. Καὶ ἐν τῇ «παλαιοκαθολικῇ ὁμολογίᾳ» του ὁ A. Rinkel ἐξαίρει μὲν τὴν σημασίαν τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, δὲν ἀναλύει ὅμως διὰ πλείονων τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν φύσιν αὐτῆς². Ὁμοίως καὶ ἐνώπιον τοῦ ἐν Ἑδιμβούργῳ συνεδρίου περὶ «πίστεως καὶ διοικήσεως» τοῦ 1937 ἡ παλαιοκαθολικὴ ἀντιπροσωπεία ἐδήλωσε γενικῶς καὶ ἀορίστως: «Τὸ ἀχώριστον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ὑπουργήματος αὐτῆς καὶ ἡ ἀδιάκοπος συνύπαρξις ἀμφοτέρων ἀποτελεῖ τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν»³. Πάντως φαίνεται ὅτι ὑπὸ πολλῶν Παλαιοκαθολικῶν νοεῖται ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ οὐχὶ ὡς ἀπλὴ διαδοχὴ τοῦ ἀξιώματος, ἀλλ' ὡς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μετὰδοσις τῆς χάριτος τοῦ ἀξιώματος εἰς τὸν χειροτονούμενον διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν καὶ τῆς προσευχῆς τοῦ χειροτονοῦντος. Ἐνταῦθα ἐνεργεῖ τὴν μετὰδοσιν τῆς χάριτος εἰς τὸν χειροτονούμενον μόνος ὁ Θεός, χρησιμοποιοῦν «ἐξωθεν» τὸν χειροτονοῦντα ὡς διάκονον καὶ ὄργανον. Ὡστε πρόκειται περὶ ἀμέσου δόσεως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ μέσῳ τοῦ χειροτονοῦντος, ἐρχομένου οὕτως εἰς προσωπικὴν σχέσιν πρὸς τὸν χειροτονούμενον, ἄνευ προηγουμένης σειρᾶς καὶ διαδοχῆς ἐτέρων χειροτονησάντων. Ἐκ τούτων φαίνεται, ὅτι εὐρισκόμεθα ἐνταῦθα πρὸ ἐγκαταλείψεως τῆς παλαιότερας ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας περὶ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς καὶ ἀντικαταστάσεως αὐτῆς ὑπὸ νέας θεωρίας, ἥτις ἐπιβάλλεται ὅπως ἀπασχολήσῃ σοβαρῶς τὸν ὀρθόδοξο-παλαιοκαθολικὸν διάλογον, ἵνα οὕτω διαπιστωθῇ, ἂν καὶ κατὰ πόσον συμφωνῇ αὕτη πρὸς τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν ἢ μᾶλλον ὅχι⁴. Προσθετέον ὅτι παραμένει

1. A. Rinkel, Die Lehre von der Kirche..., ἐν IKZ. 39 (1949) 6, 12.

2. A. Rinkel, Das altkathol. Bekenntnis, ἐν IKZ. 55 (1965) 214: «In der Kirche ist das Amt, sei es das des Bischofs, des Priesters oder Diakons, das Amt der Kirche, das von den Aposteln her weitergegeben wird. Und dieses apostolische Amt wird allein in der Kirche weitergegeben, weitergetragen und sonst nirgends. Wenn ein Bischof als Diener Jesu Christi und durch Ihn als Diener der Kirche einem Menschen, der nach dem Willen und der Ordnung der Kirche zu diesem Amte berufen ist und das Zeugnis der Kirche als Wunsch und Willen der Kirche hinter sich hat, durch Handauflegung ein Amt verleiht, dann geschieht da, was einstmals durch die Hände der Apostel geschah. Dieser Mensch wird dann zu demselben Werk berufen, zu dem die Apostel ihre Mitdiener beriefen und ihnen die Hände auflegten. Dort ist und das ist die Apostolische Sukzession».

3. IKZ. 43 (1953) 224.

4. Λόγῳ τῆς μεγάλης σπουδαιότητος τοῦ θέματος τούτου σκόπιμον κρίνομεν, ὅπως παραθέσωμεν ἐνταῦθα ὀλόκληρον τὸ σχετικὸν κείμενον τοῦ U. Küry, μν. ξ. σ. 322-323: «Die apostolische Sukzession als Verbindungsglied zwischen der inneren und äusseren Apostolizität der Kirche ist zunächst nicht eine solche der Weihe zum Amt, sondern des Amtes selbst. Sie ist grundlegend eine solche der Treueverpflichtung der Amtsträger auf die apostolische Glaubenshinterlage, auf die die Gemeinde Anspruch hat und auf die hin die Amtsweihe erst erfolgt. Die Amtsweihe selbst vollzieht sich jedoch entscheidend nicht in der Horizontalen (weder auf Grund der ge-

ἀνοικτὸν τὸ συναφές θέμα τῆς ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀναγνωρίσεως τῆς κανονικότητος ἢ μὴ τῆς Ἱεραρχίας τῆς Οὐτρέχτης, εἰς ἣν ἀνάγει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἡ Παλαιοκαθολικὴ Ἱεραρχία. Ἀλλὰ τὴν εἰδικὴν εἰσ-
ήγησιν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἀνέθηκεν ἡ Δ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις τοῦ Βελιγραδίου εἰς ἕτερον ὀρθόδοξον θεολόγον¹.

Συνεχίζοντες οἱ Παλαιοκαθολικοὶ περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὑπουργή-
ματος φρονοῦσιν, ὅτι τοῦτο βραδύτερον παρεμορφώθη ἰδίως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ
τῆς Δύσεως ὑπὸ τε τῶν Ῥωμαιοκαθολικῶν καὶ τῶν Προτεστάντων. Ἐν πρώ-
τοις ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης ἐδέχθη τρία τινά, ἥτοι α) τὴν ἐννοίαν τοῦ ἱερέως

meinsamen Lehrüberlieferung noch vermittelt Transmission der Amtsgnade), sondern aus der Vertikalen als unmittelbarer Gebeakt Gottes. Für diesen Gebeakt stellt aber Gott nach dem biblischen Zeugnis solche in seinen Dienst, die die Gabe der Amtsgnade schon empfangen haben. Gott handelt—wie immer, so auch hier—«von aussen», indem er sich für seinen Gebeakt hier und jetzt bestimmter Menschen als seiner Werkzeuge bedient. Damit stehen wir vor einem anderen Begriff der apostolischen Sukzession, der von demjenigen der blossen Amtsnachfolge auf Grund der gemeinsamen apostolischen Lehrüberlieferung zu unterscheiden ist: Wir nennen ihn im Unterschied zum horizontal-lehramtlichen den vertikal-sakramentalen Sukzessionsbegriff. Die sakramentale Sukzession ist eine solche, die sich im persönlich-einmaligen Gegenüber zwischen der Person des Ordinator und des Ordinanden unmittelbar aus der Vertikalen vollzieht. Sie besteht darin, dass der Ordinator der Erhöhung gewiss, unter Handauflegung darum betet, dass Gott dieselbe Amtsgnade, die der Ordinator von Gott (unter Gebet und Handauflegung seines Ordinator) empfangen hat, jetzt auch dem Ordinanden schenke. Beide, Ordinator und Ordinand, Spender und Empfänger stellen sich jetzt und hier unter dieselbe Verheissung der unmittelbaren Beauftragung und Bevollmächtigung durch den erhöhten Christus und den Hl. Geist. Damit erfolgt tatsächlich eine «Weitergabe» der Amtsgnade in der Horizontalen, aber eine solche, die Gott und er allein wirkt, indem er sich der von ihm berufenen Diener bedient. Sie beschränkt sich bei der sakramentalen Sukzession — streng genommen — auf die Person des Ordinator (und seiner Assistenten) und des Ordinanden. Es ist — anders ausgedrückt — nur derjenige wirklicher Konsekrator, der hier und jetzt dem Ordinanden die Hand auflegt, nicht aber sind Konsekratoren — wie das bei der Lehre vom «goldenen Kanal» stillschweigend vorausgesetzt wird — auch noch alle Vorgänger des Konsekrators, mit denen dieser in der apostolischen Nachfolge der Lehre steht. Diese reicht zwar über das Verhältnis Ordinator- Ordinand hinaus und umfasst alle Generationen von Tradenten bis zurück zum Wort und zur Lehre der Apostel. Sie ist aber der Amtsweihe gegenüber, die von oben erfolgt — als «Zulassungsbedingung» zu ihr — ein akzidenzielles, wenn auch notwendiges Moment. Mit dieser grundsätzlich zu vollziehenden Unterscheidung wird dem Begriff der apostolischen Sukzession alles Magische, Mechanisch — Unpersönliche genommen, tritt ihr wahrer Charakter erst zu Tage: Dass sie nämlich nicht nur ein Begriff, eine Theorie, oder Lehre, auch kein Besitz, sondern eine göttliche Realität, ein immer wieder zu erflahrendes Geschenk Gottes an Seine Kirche ist».

1. Ἰ. ω. Καρμίρη, Ὁρθόδοξια καὶ Παλαιοκαθολικισμός, I, 36, πρβλ. καὶ σ. 86.

θύτου, β) τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος ὑπὲρ τὸ τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ γ) τὸ πρωτεῖον τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους ἐπισκόπους. Ὡς πρὸς τὰ πρῶτον ὑποστηρίζουσιν οἱ Παλαιοκαθολικοί, ὅτι ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἀπλοῦς διάκονος τῆς θείας Εὐχαριστίας πρεσβύτερος μετεβλήθη εἰς εἰδικὸν ἱερέα τῆς θυσίας τῆς θείας Εὐχαριστίας ἤδη ἀπὸ τοῦ Εἰρηναίου († 200) καὶ τοῦ Κυπριανοῦ († 258), ἕως οὗτου ἐδογματίσθη τῷ 1563 τοῦτο ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ Τριδέντου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁμοίως ἐδογματίσθη καὶ ἡ ὑπεροχὴ τῶν ἐπισκόπων (*superiores esse*) ὑπὲρ τοὺς πρεσβυτέρους (*sessio 23*). Ἀμφότερα ταῦτα φαίνονται μὴ ἀποδεχόμενοι οἱ Παλαιοκαθολικοί, τοῦλάχιστον ἐν οἷα ἐννοίᾳ καὶ ἐκτάσει ἐγένοντο δεκτὰ ὑπὸ τῶν Ῥωμαιοκαθολικῶν¹. Οὕτω δέχονται οἱ Παλαιοκαθολικοί, σὺν ἄλλοις, ὅτι «αἱ πρῶται χριστιανικαὶ κοινότητες ἐκυβερνῶντο ὑπὸ προεστώτων, φερόντων ἄλλοτε μὲν τὸ ὄνομα τοῦ πρεσβυτέρου, ἄλλοτε δὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου· ἀπὸ τοῦ τέλους ὅμως τοῦ ἀποστολικοῦ αἰῶνος, ὅτε αἱ κοινότητες ἐγένοντο μεγαλύτεραι, παρουσιάσθη εἰς ἐκ τῶν προεστώτων ὡς ἐπὶ κεφαλῆς ἐκάστης κοινότητος, φέρων αὐτὸς μόνον τὸν τίτλον τοῦ ἐπισκόπου, ὑπὸ τὸν ὅποιον ὑπέκειντο πάντες οἱ ἄλλοι πρεσβύτεροι· ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐθεωροῦντο οἱ ἐπίσκοποι ὡς διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων (ἀποστολικὴ διαδοχή)»². Τέλος τῷ 1870 ὑπὸ τῆς Α' Βατικανείου Συνόδου ἐδογματίσθη καὶ τὸ πρωτεῖον καὶ τὸ ἀλάθητον τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης³, ἅτινα ἀπέρριψαν ἀποφασιστικῶς οἱ Παλαιοκαθολικοί, συναπορρίψαντες καὶ τὴν θεσπίσασαν ταῦτα Α' Βατικανείου Σύνοδον ὡς οἰκουμενικὴν, ἐφ' ὅσον «ἀντιπροσωπεύθη ἐν αὐτῇ μόνον ἡ Ῥωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία»⁴. Εἰδικώτερον δὲ ἀπέρριψαν τὰς ἐπομένας 4 ἀποφάσεις αὐτῆς: «1. ὅτι ὁ Χριστὸς κατέστησε τὸν Πέτρον ὡς ἀνώτατον ἀρχηγὸν ἀπάσης τῆς Ἐκκλησίας, 2. ὅτι τὸ πρωτεῖον τοῦτο μετεδόθη εἰς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ῥώμης, 3. ὅτι διὰ τοῦτο

1. U. Küry, μν. ξ. σ. 324 ἐξ.

2. Cathol. Catechismus, σ. 53.

3. Συνεπεία τῆς ἀποφάσεως ταύτης «seit dem Jahre 1870 muss jeder Rom — Katholik glauben, sofern er nicht exkommuniziert sein will: 1. an die Lehre von der päpstlichen Unfehlbarkeit in allen Entscheidungen, an die Sache des Glaubens, der Sitte, der Disziplin und der Regierung, der über den ganzen Weltkreis verbreiteten Kirche betreffen; 2. an die Lehre von der päpstlichen Allgewalt, der zufolge der Bischof von Rom der eigentliche Bischof einer jeden Diözese ist. Die Entscheidungen des Papstes sollen irrtumslos und unabänderlich sein, sie sollen für ewige Zeiten gelten... Was bis 1870 nicht als Glaubensnotwendigkeit galt, kann durch eine einseitige Erklärung eines Teilkonzils nicht nachträglich als eine Glaubensbedingung erklärt werden. Wenn man bis zum Jahre 1870 ohne den Glauben an die neuen vatikanischen Lehren selig werden konnte, dann sind diese neuen Lehren auch nach 1870 keine Grundbedingung für die Seligkeit». (J. J. Demmel, μν. ξ. σ. 3-4).

4. Cathol. Catechismus, σ. 54/5.

οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ῥώμης κατέχουσι τὴν τακτικὴν καὶ ἄμεινον ἐξουσίαν ἐφ' ὧν τῶν ποιμένων καὶ πιστῶν τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας, καὶ 4. ὅτι οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ῥώμης ἐν τῇ ἐξασκῇ τοῦ ἀνωτάτου διδακτικοῦ ἀξιώματός των εἶναι ἀλάθητοι ἐξ ἑαυτῶν καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς συμφωνίας τῆς Ἐκκλησίας¹.

Ὡς γνωστόν, οἱ Ῥωμαιοκαθολικοὶ προσάγουσι, πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀνωτέρω, τὰ τρία γνωστὰ ἀγιογραφικὰ χωρία: Ματθ. 16, 16 ἐξ., Ἰωάν. 21, 15 ἐξ. καὶ Λουκ. 22, 31 ἐξ., ἐφ' ὧν οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ἀναπτύσσουσι τὴν ἀκλόλουθον ἐπιχειρηματολογίαν². Γενικῶς παρατηροῦσιν, ὅτι ὁ Κύριος ἀπηύθυνε τοὺς ἀνωτέρω λόγους πρὸς τὸν ἀπόστολον Πέτρον ὡς ἀντιπρόσωπον καὶ ὧν τῶν ἄλλων Ἀποστόλων, ἐν ὀνόματι τῶν ὁποίων ὠμίλει οὗτος, ἐτι δὲ καὶ ἵνα καλύψῃ τὴν ἄρνησιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ ἐν τῇ πίστει· ἄλλως τε, ἡ θέσις τοῦ Πέτρου — καθὼς καὶ τὸ Ἀποστολικὸν ἀξίωμα — ὑπῆρξε μοναδική, ἀποκλείουσα πᾶσαν προσωπικὴν διαδοχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ μετέπειτα χρόνῳ. Τὰ δὲ καθ' ἑκάστον χωρία νοοῦσιν ὡς ἔπεται: Τὸ πρῶτον χωρίον Ματθ. 16, 18: «σὺ εἰ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πύλαι ᾗδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς» καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ὃ ἐὰν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὃ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς», ἐρμηνεύουσιν οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ὡς σημαῖνον ὅτι ὁ Σωτὴρ Ἰδρυσε τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ οὐχὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ Πέτρου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς πίστεως πάντων τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν χριστιανῶν γενικῶς εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Ὑῖόν τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν πίστιν ὠμολόγησεν ὁ Πέτρος, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ ἡ Ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ οἰκοδομηθῇ ἐφ' ἐνὸς θνητοῦ καὶ πλανωμένου ἀνθρώπου, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ὡς πέτρας στερεᾶς πίστεως³. Ἡ δὲ χορηγηθεῖσα εἰς τὸν Πέτρον ἐξουσία τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν ἐχορηγήθη ἐξ Ἰσοῦ καὶ εἰς πάντας τοὺς ἄλλους Ἀποστόλους ἐν Ματθ. 18, 18: «Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅσα ἐὰν δήσῃτε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐὰν λύσῃτε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ». Καὶ ἐν Ἰωάν. 20, 22-23: «Λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον· ἂν τινων ἀφῇτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἂν τινων κρατῇτε, κεκράτηνται». Τὸ δεῦτερον χωρίον Ἰωάν. 21, 15 ἐξ.: «... βόσκει τὰ ἀρνία μου... ποιμαίνει τὰ πρόβατά μου...» νοοῦσιν οἱ Πα-

1. Αὐτόθι, σ. 55.

2. Πρβλ. καὶ E. Herzog, De Ecclesia Christi, ἐν IKZ. 3 (1913) 36 ἐξ.

3. Τὴν ἀκολουθοῦσαν φράσιν. «δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν», ἐρμηνεύουσιν οἱ Παλαιοκαθολικοὶ, ὅτι «unter Himmelreich ist hier die christliche Kirche zu verstehen: die Schlüssel sind die Erkenntnis, dass Jesus ist Christus, der Sohn Gottes, und die Befähigung, diese Heilslehre den Menschen zu predigen; diese Schlüssel empfing Petrus, als er am Pfingstfest anfangen durfte, das Evangelium zu verkündigen; die nämlichen Schlüssel empfangen aber auch die übrigen Apostel (Matth. 16, 19; vgl. Luk. 11, 52; Apg. 2, 14ff.)». (Christkathol. Katechismus, σ. 39).

λαιοκαθολικοὶ ὡς σημαῖνον τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Πέτρου εἰς τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα, ἐκ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἐκπέσει οὗτος συνεπεία τῆς τριπλῆς ἀρνήσεως τοῦ Κυρίου· ἐπομένως διὰ τῶν λόγων τούτων τοῦ Κυρίου «δὲν ἐδόθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μία σταθερὰ ὁρατὴ κεφαλὴ». Τὸ δὲ τρίτον χωρίον Λουκ. 22, 31 ἐξ. «Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐξητήσατο ὑμᾶς τοῦ συνιάσαι ὡς τὸν σῖτον· ἐγὼ δὲ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλίπῃ ἡ πίστις σου· καὶ σὺ ποτε ἐπιστρέψας στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου», νοοῦσιν οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ὡς ἐπιβεβαιοῦν τὴν ὑπὸ τοῦ Πέτρου ἄρνησιν τοῦ Χριστοῦ καὶ ὡς σημαῖνον, ὅτι οὗτος προσήυχθη, ὅπως μὴ ἀπολέσῃ ὁ Πέτρος τὴν πίστιν του κατὰ τὴν τριπλῇ ἄρνησίν του, καὶ ὅτι ἀπαιτεῖ παρ' αὐτοῦ ὅπως στηρίξῃ τοὺς ἀδελφούς του ἐν τῇ πίστει αὐτῶν¹.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συναγούσιν οἱ Παλαιοκαθολικοὶ τὸ συμπέρασμα, ὅτι οὐδαμοῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης ὁ Κύριος ἐχορήγησεν εἰς τὸν Πέτρον πρωτεῖον ἐξουσίας ἢ ὥρισε τὴν μετάδοσιν αὐτοῦ εἰς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ῥώμης². Δι' ὃ καὶ οἱ Ἀπόστολοι οὐδεμίαν γνῶσιν εἶχον τοῦ λεγομένου πρωτείου τοῦ Πέτρου, ὡς συνάγεται καὶ ἐκ τῶν χωρίων Γαλ. 2,7: «πεπίστευμαι τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀκροβυστίας, καθὼς Πέτρος τῆς περιτομῆς», 2,11 ἐξ.: «ὅτε δὲ ἦλθε Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν...». Ἐπομένως οὔτε διαδοχὴν τοῦ Πέτρου δικαιοῦται νὰ διεκδικῇ ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης³, οὔτε ὅτι εἶναι ἡ κεφαλὴ ἀπάσης τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ μόνον εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἐθεωρήθη ὡς ὁ πρῶτος μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων τῆς

1. Christkathol. Katechismus, σ. 40. "Oθεν «mit dem Glauben, «der nicht aufhören soll», kann darum nicht — wie das Vatikanum deutet — der Lehr Glaube und können schon gar nicht unfehlbare Lehrentscheidungen gemeint sein, die Petrus oder seine Nachfolger zu verkünden hätten, sondern es ist ganz deutlich an die persönlich — existenzielle Glaubensstreue gedacht, in der gerade derjenige Apostel, der in seinem Glauben am meisten angefochten wird, den anderen als deren Führer vorangehen soll. Das geschieht zum Zeichen dafür, dass der Glaube, auf dem die Kirche aufbaut wird (Mt. 16, 16), nicht eine persönliche Leistung des Menschen, sondern Gottes Geschenk ist». (U. Kür y, μν. ξ. σ. 328/9).

2. Καὶ ὁ U. Kür y, μν. ξ. σ. 329, ἐξαίρει τὴν ἀσχιχτήν Tatsache, dass an keiner dieser Stellen noch irgend sonstwo im Neuen Testament auch nur die leiseste Andeutung vorliegt dafür, dass Jesus durch irgendein Wort oder irgendeinen Akt eine Übertragung oder auch nur ein formloses Übergehenlassen des Petrusamtes an andere Personen erwogen oder gar angeordnet hat».

3. Πρβλ. αὐτόθι: «Nachfolge gibt es vom Neuen Testament her gesehen immer nur im geschichtlich — konkreten Nacheinander von Person zu Person, die unter derselben Berufung und Sendung durch den Herrn stehen. Eine solche Sendung oder ein Sendungsbefehl, der auch für allfällige Nachfolger gelten könnte, fehlt aber an allen drei Stellen. Nur für Petrus als Apostel gibt es eine Nachfolge, wie es diese für die anderen Apostel auch gibt: eine Nachfolge des apostolischen Dienstes der Verkündigung, nicht aber eine solche im persönlichen Petrusamt».

Δύσεως, ἐπειδὴ τότε ἡ Ῥώμη ἦτο πρωτεύουσα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἐν αὐτῇ ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος, συμφώνως πρὸς τὴν Παράδοσιν¹. Συνωδὰ τούτοις διεκήρυξαν οἱ Παλαιοκαθολικοὶ διὰ τῆς β' θέσεως τῆς «Δηλώσεως τῆς Οὐτρέχτης» (1889): «Ἀπορρίπτομεν τὰς ἀποφάσεις τοῦ Βατικανοῦ τῆς 18 Ἰουλίου 1870 περὶ τοῦ ἀλαθιῆτου καὶ τοῦ καθολικοῦ ἐπισκοπάτου ἢ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παντοκρατορίας τοῦ Πάπα Ῥώμης, ὡς ἀντιφασκούσας πρὸς τὴν πίστιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας καὶ καταστρεφούσας τὸ ἀρχαῖον ἐκκλησιαστικὸν πολίτευμα. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως κωλύει ἡμᾶς, ὅπως ἀναγνωρίσωμεν τὸ ἱστορικὸν πριμᾶτον, ὅπερ πολλοὶ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι καὶ οἱ Πατέρες τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἀπέδωκαν εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης, ὡς πρῶτον μεταξὺ ἑσων, συναινουσῆς τῆς ὅλης Ἐκκλησίας τῆς πρώτης χιλιετηρίδος»². Ὁμοίως καὶ ἡ Κατήχησις τῶν ἐν Ὁλλανδίᾳ Παλαιοκαθολικῶν διδάσκει, ὅτι «ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς οὐδένα ὥρισεν ὡς κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς γῆς. Ὅπως, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ, οὐδεὶς μεταξὺ τῶν Ἀποστόλων ἔπρεπε νὰ εἶναι πρῶτος, τοιοῦτοτρόπως οὐδεὶς εἶναι καὶ μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων ἡ ἀποκλειστικὴ καὶ ἀλάθητος κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας»³. Καὶ ἡ Κατήχησις τῶν ἐν Ἑλβετίᾳ Παλαιοκαθολικῶν διδάσκει, ὅτι «δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης ἀλάθητον ἐν τῇ ἀσκήσει τοῦ διδακτικοῦ ἀξιώματος καὶ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν ἐπὶ πασῶν τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, διότι τοῦτο ἀντίκειται εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἀποκάλυψιν καὶ δὲν ἀποτελεῖ καθολικὸν δόγμα»⁴.

1. Βλέπ. Kathol. Katechismus, σ. 55 ἐξ. Chritkathol. Katechismus, σ. 38 ἐξ. U. Kür y, μν. ξ. σ. 327 ἐξ. Ἰδίως ἀξιοσημείωτα ἐνταῦθα εἶναι τὰ ἐν Kathol. Katechismus, σ. 58, γραφόμενα: «Die Heilige Schrift nennt verschiedene Aufenthaltsorte des Petrus, schweigt aber von seinem Aufenthalte in Rom. Zumal der Apostel Paulus erwähnt am Schluss seines Briefes an die Römer, wo er einer grossen Anzahl mit Namen genannter Christen Grüsse sendet, den Apostel Petrus mit keinem Wort. Auch die ältesten Kirchenschriftsteller berichten nichts von einem längeren Aufenthalt des Petrus in Rom, geschweige denn von einer Leitung der römischen Kirche durch ihn». Εἰς ταῦτα προστίθω καὶ ὁ Christkathol. Katechismus, σ. 38, τὰ ἐπόμενα: «165. Darf man nicht auch einen Kirchenvorsteher als Haupt der allgemeinen Kirche ansehen? Nein, denn Jesus hat seinen Jüngern ausdrücklich gesagt, sie sollten niemanden auf Erden als ihren (allgemeinen) Vater oder als ihren (obersten) Lehrer und Meister ansehen; denn Gott sei ihr Vater und Christus ihr Lehrer und Meister (Matth. 23, 8-10). 166. Hat es nicht auch schon unter den Aposteln solche gegeben, welche die ersten sein wollten? Ja, aber Jesus hat dieses Verlangen immer getadelt und erklärt, dass bei ihm der Demütigste und Dienstfertigste der erste sei (Luk. 22, 24 ff.; 9, 46 ff.; Mark. 10, 35 ff.). 167. Waren also alle Apostel einander gleich? Ja, alle Apostel empfangen dieselben Aufträge und dieselben Vollmachten».

2. Ἰω. Καρμίρη, μν. ξ. σ. 15/6.

3. Harp A. Rinkel, ἐν' ἀν. σ. 6.

4. Christkathol. Katechismus, σ. 40. Βλέπ. καὶ J. J. Demmel, μν. ξ. σ. 3: «Der Alt-Katholizismus hält fest an den kirchenrechtlichen Grundsätzen, wie sie

Διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀπέρριψαν συνάμα οἱ Παλαιοκαθολικοὶ καὶ τὸ μοναρχικὸν σύστημα διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν ἀπολυταρχίαν τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης, τιμῶντες τὸν ἀρχαῖον θεσμὸν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ἡ Κατήχησις τῶν ἐν Γερμανίᾳ Παλαιοκαθολικῶν διδάσκει, ὅτι αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι «συνεκαλοῦντο, ὅταν ἡγείρετο ἀμφιβολία ἐπὶ σοβαρῶν ζητημάτων τῆς πίστεως ἢ ἔπρεπε νὰ διακανονισθῶσι ζητήματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως καὶ τοῦ ἠθικοῦ βίου. Αἱ ἀποφάσεις δὲ αὐτῶν ἦσαν ὑποχρεωτικαί, ἂν αἱ Σύνοδοι ἦσαν ἀληθῶς οἰκουμενικαί, ἂν δῆλα δὴ ἀντεπροσωπεύετο πρᾶγματι ἐν αὐταῖς ἅπανα ἡ Ἐκκλησία καὶ ἂν αἱ συζητήσεις τῶν μελῶν αὐτῶν διεξήγοντο ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ. Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ἀπεφαίνοντο ἐπὶ ἀμφισβητουμένων ζητημάτων τῆς πίστεως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἀγίας Γραφῆς, καὶ ἰδίως τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ, ὡς παρέδωσαν αὐτὴν οἱ Ἀπόστολοι, περιλαμβάνεται πλήρως ἐν τοῖς οὐσιώδεσιν, ἄλλως ἐπεκαλοῦντο ἐπικουρικῶς καὶ τὸν Ἱερὸν Παράδοσιν. Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι δὲ συνήρχοντο, ἐφ' ὅσον ἡ Ἐκκλησία ἦτο ἀδιαίρετος»¹. Ἀκριβῶς δὲ

vor 1870 galten: Beschränkung der päpstlichen Stellung auf den Ehrenprimat und weitgehende Selbständigkeit der bischöflichen Rechtsgewalt, grundsätzliche Unabhängigkeit des Staates in allen weltlichen Angelegenheiten, Anerkennung der Synoden und Konzilien als oberste Spruchsstelle der Einzel — bzw. Gesamtkirche. Nach diesen Grundsätzen steht dem Papste als Bischof von Rom nur ein Ehrenvortrag zu. Im Konzil der Bischöfe sind die höchsten Entscheidungen zu treffen, der Papst spricht nicht als sogenannter Stellvertreter Christi auf Erden. Die Unfehlbarkeit seiner Entscheidungen ist, abgesehen davon, dass die Alte Kirche sie nicht kannte, durch die Geschichte widerlegt. Christi Geist leitet seine Kirche nicht durch einen Nachfolger eines Apostelfürsten, sondern durch die Gesamtheit der Nachfolger aller Apostel».

1. Kathol. Katechismus, σ. 54. Εἰς τὰ ἀνωτέρω προστίθῃ καὶ ὁ Christkathol. Katechismus τῶν ἐν Ἑλβετίᾳ Παλαιοκαθολικῶν, σ. 36-38, τὰ ἐπόμενα: «155. In welchen Zeiten haben die (sieben) allgemeinen Konzilien stattgefunden? In den Zeiten, in welchen die morgenländische und die abendländische Kirche noch miteinander in Gemeinschaft standen. 156. Zu welchem Zweck sind damals allgemeine Konzilien zusammengekommen? Um festzustellen, was katholische Glaubenslehre sei und was nicht. 157. Was ist katholische Glaubenslehre? Das, was immer, überall und von allen in der Kirche geglaubt worden ist und geglaubt wird. 158. Warum muss man die katholische Glaubenslehre für wahr halten? Weil das, was immer, überall und von allen in der Kirche geglaubt wurde, die Lehre der Apostel und die Lehre Jesu Christi selbst ist. 159. Kann die allgemeine christliche Kirche die wahre Lehre Jesu Christi jemals verlieren? Nein, denn der Heiland hat verheissen, dass er bei seinen Jüngern bleiben wolle bis ans Ende der Welt, und dass der heilige Geist sie an alles erinnern werde, was er ihnen gesagt hat (Matth. 28, 20; Joh. 14, 26). 160. Wann ist die Gewissheit vorhanden, dass eine Kirchenversammlung die Lehre der allgemeinen christlichen Kirche oder die wahre Lehre Jesu Christi vorträgt? 1. Wenn auf der Kirchenversammlung die ganze christliche Kirche vertreten ist. 2. Wenn

«ἐν τῇ πίστει τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ὡς αὕτη διευτυπώθη ἐν τοῖς οἰκουμενικοῖς συμβόλοις καὶ ἐν τοῖς γενικῶς ἀνεγνωρισμένοις δογματικοῖς ὅροις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας τῆς πρώτης χιλιετηρίδος», διεκήρυξαν, ὅτι ἐμμένουσιν οἱ Παλαιοκαθολικοὶ διὰ τῆς α' θέσεως τῆς «Δηλώσεως τῆς Οὐτρέχτης»¹. Ἀξίον προσοχῆς εἶναι, ὅτι ἐν τῇ «Δηλώσει» τῶν ταύτῃ οἱ Παλαιοκαθολικοὶ παρέλειψαν τὸν ἀριθμὸν «ἐπτὰ» πρὸς τῆς φράσεως «τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων», προσθέσαντες ταύτην ἐν τῇ συνδιασκέψει Ὁρθοδόξων καὶ Παλαιοκαθολικῶν ἐν Βόννῃ τῷ 1931, ἔνθα ἀνεγνώρισαν ἅμα καὶ τὰς ἀποφάσεις τῶν Τοπικῶν Συνόδων ὡς ἰσοδυνάμους πρὸς τὰς τῶν Οἰκουμενικῶν, ἂν αὗται ἔτυχον βραδύτερον ἐγκρίσεως παρ' Οἰκουμενικῶν Συνόδων². Ἀλλὰ καὶ γενικώτερον «on est arrivé progressivement à ce resultat: au debut des discussions, les synodes oecuméniques n' étaient pas mentionnés dans la Guide et dans le Catéchisme vieux-catholiques (Congrès de Lucerne, 1892), ensuite furent considérés comme oecuméniques seulement les premiers quatre Synodes, selon une vieille tradition occidentale qui ramonte jusqu' au pape Grégoire le Grand († 604), enfin tous les 7 (Bonn 1931)³. Πρὸς τοῦτοις δέον νὰ διευκρινήσωσιν οἱ Παλαιοκαθολικοὶ καὶ τὰς προγενεστέρας δηλώσεις αὐτῶν α) ἐν τοῖς συνεδρίοις τῆς Βόννης τοῦ 1874-1875, ὅτι «τὰς ἀποφάσεις τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου δὲν θεωροῦσιν ὡς ἀναφερομένας εἰς τὰς ὑποχρεωτικὰς εἰς πάντα χριστιανὸν διδασκαλίας περὶ πίστεως»⁴, β) ἐν τῇ συνδιασκέψει τῆς Βόννης τοῦ 1931, ὅτι ἀναγνωρίζουσι τοὺς κανόνας τῶν ἐπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἐφ' ὅσον οὗτοι δὲν ἐρμηνεύονται κατὰ τὸ γράμμα, ἀλλ' ἐν τῷ πνεύματι τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας⁵, καὶ γ) τὴν σιωπὴν αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἐγεθέντος ἐν τῇ αὐτῇ συνδιασκέψει ζητήματος, ἂν τοπικὴ σύνοδος δικαιоῦται νὰ μεταβάλῃ ἔθιμα θεσπι-

jedes Mitglied der Kirchenversammlung von dem, was immer in der Kirche geglaubt worden ist und noch geglaubt wird, frei Zeugnis ablegen darf. 3. Wenn die Kirchenversammlung die nötige Sorgfalt darauf verwendet, das zu erforschen, was immer und überall in der Kirche geglaubt worden ist. 4. Wenn die Kirchenversammlung über das, was katholische Glaubenslehre ist, einmütig entscheidet. 161. Warum ist eine solche Entscheidung als unzweifelhaft richtig anzunehmen? Weil eine solche Entscheidung die unverlierbare Lehre Jesu Christi und seiner Apostel enthält. 162. Kann eine Kirchenversammlung auch falsche Lehren vortragen? Ja, wenn sie es an einem oder mehreren der vier genannten Stücke fehlen lässt. 163. Was müssen in diesem Falle die Christgläubigen tun? Sie müssen die falsche Lehre zurückweisen und am katholischen Glauben festhalten».

1. Ἰω. Καρμίρη, μν. ξ. σ. 15.

2. Σάρεων Μαξιμου, μν. ξ. σ. 151.

3. Εισήγησις Ῥουμανικῆς ἀντιπροσωπείας πρὸς τὴν Δ' Πανορθ. Διάσκεψιν, σ. 47. παρὰ Ἰω. Καρμίρη, μν. ξ. σ. 47.

4. Ζ. Ρώση, Ὁρθοδοξία καὶ Παλαιοκαθολικισμός, Ἀθήναι 1896, σ. 5.

5. Ἰω. Καρμίρη, μν. ξ. σ. 47.

σθέντα ὑπὸ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἢ ἂν μόνον Οἰκουμενικὴ Σύνοδος δύναται νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸν μεταβολὴν ταύτην ἢ νὰ ἐγκρίνῃ μετὰ ταῦτα, ἀπεφάνθησαν μὲν ἀποφατικῶς οἱ Ὁρθόδοξοι, οὐδεμία δ' ὁμῶς ἐλήφθη ἀπόφασις¹.

Περαιτέρω ὡς πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸν πολίτευμα τῶν Παλαιοκαθολικῶν² διαπιστοῦμεν γενικῶς, ὅτι οὗτοι προσεπάθησαν νὰ ἀποκαταστήσωσι τὸ ὑπὸ τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἀλλοιωθὲν διοικητικὸν σύστημα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, διατηρήσαντες τὸ ἐπισκοπικὸν — συνοδικὸν σύστημα διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἐχούσης κεφαλὴν καὶ ὑπέρτατον ἀρχηγὸν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Οὕτως ὁ J. J. Demmel γράφει: «Κεφαλὴ τῆς ἡμετέρας ὡς καὶ τῆς καθόλου χριστιανικῆς Ἐκκλησίας εἶναι μόνον ὁ Χριστός, ὅστις κυβερνᾷ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ οὐχὶ δι' ἑνὸς μοναδικοῦ ἀντιπροσώπου, ἀλλὰ διὰ τοῦ συνόλου τῶν Ἀποστόλων τοῦ ἢ τῶν διαδόχων αὐτῶν, δηλ. τῶν ἐπισκόπων. Ἐκαστος ἐπίσκοπος ἀσκεῖ τὴν ἐπισκοπικὴν ἐξουσίαν αὐτοτελῶς, χωρὶς νὰ εἶναι ὑποταγμένος εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης»³. Οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ὡς βάσιν τοῦ διοικητικοῦ συστήματος τῆς ἑαυτῶν Ἐκκλησίας κατέστησαν τὸν συνοδικὸν θεσμόν, παραλλάσσοντα ὁμῶς τοῦ ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἐφαρμοζομένου⁴. Οὕτως ὑπεράνω τοῦ ἐπισκόπου καὶ ἐπὶ κεφαλῇ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως ἵσταται ἡ Σύνοδος, «συγκαλουμένη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ἐκ συμφώνου μετὰ τῆς συνοδικῆς ἀντιπροσωπείας κατ' ἔτος τὴν Κυριακὴν τῆς Πεντηκοστῆς, ἢ ἐν ἀπολύτῳ ἀνάγκῃ καὶ εἰς ἄλλον χρόνον. Τὴν Σύνοδον ἀποτελοῦσι τόσον κληρικὰ μέλη (ὁ ἐπίσκοπος μετὰ τῶν μελῶν τῆς συνοδικῆς

1. Αὐτόθι.

2. Πρβλ. καὶ C. B. Moss, μν. ξ. σ. 271 ἐξ.

3. J. J. Demmel, μν. ξ. σ. 15.

4. Βλέπ. W. Krahle, μν. ξ. σ. 73: «Die Synoden seien teils allgemeine, teils Partikularsynoden, denen es zusteht, zur Anbahnung oder Durchführung von Reformen die bestehenden kirchlichen Gesetze aufzuheben oder abzuändern und neue Gesetze zu erlassen... Die unter dem Vorsitz des Bischofs stehende Synode ist das Organ für die oberste Leitung und Aufsicht des Kirchenwesens. Ihr rechtlicher Wirkungskreis umfasst insbesondere die Gesetzgebung auf den Grundlagen der katholischen Kirche für das kirchliche Gebiet in allen das innerliche Leben betreffenden Dingen, insbesondere hinsichtlich der Liturgie und des Rechts. Sie ist ferner oberste Berufungsinstanz und Wahlversammlung... Diese alt-katholische Kirchenverfassung steht in schroffen Gegensatz zum 1870 dogmatisierten neukatholischen Papalsystem, das auf der unbeschränkten bischöflichen Allgewalt und unbedingten persönlichen Lehr-Unfehlbarkeit des römischen Papstes basiert, der allein die Glaubens- und Sittenfragen mit untrüglicher Gewissheit entscheiden zu können beansprucht und alle Anordnungen für das Leben der Gesamtkirche bis hin zum einzelnen kraft der «vollen und höchsten Jurisdiktionsgewalt über die ganze Kirche» völlig allein treffen kann, — ein Prinzip, dem in weltlichen Bereich die absolutistische Regierungsform entspricht, und das noch heute in der Römisch-Katholischen Kirche grundsätzlich Geltung hat».

ἀντιπροσωπείας καὶ πάντων τῶν κληρικῶν), ὅσον καὶ λαϊκὰ μέλη (ἀντιπρόσωποι τῶν κοινοτήτων). Αἱ συνεδριάσεις τῆς Συνόδου γίνονται ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐπισκόπου, καὶ ἐν περιπτώσει χηρείας τῆς ἐπισκοπικῆς ἐδρας, τοῦ προσωρινῶς διοικούντος τὴν ἐπαρχίαν... Δεύτερον δὲ ὄργανον ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως εἶναι ἡ ἐπαρχιακὴ διοίκησις, ἐπὶ κεφαλῇ τῆς ὁποίας ἵσταται ὁ ἐπίσκοπος... Οὗτος ἐκλέγεται ὑπὸ τῆς Συνόδου, ἢτοι ὑπὸ τῆς ἐπαρχιακῆς συνέλευσεως τοῦ κλήρου καὶ τῶν λαϊκῶν ἀντιπροσώπων τῶν κοινοτήτων ἐκ καταλόγου ἱερέων, ὁ ὁποῖος καθορίζεται ὑπὸ τῆς συνοδικῆς ἀντιπροσωπείας... Ὁ ἐκλεγείς ἐπίσκοπος ὀφείλει νὰ χειροτονηθῇ ὑφ' ἐνὸς ἢ καὶ περισσοτέρων ἐπισκόπων, συνήθως ὑπὸ τριῶν, ὡς γλῶσσα δὲ τῶν εὐχῶν τῆς χειροτονίας χρησιμοποιοῖται ἡ λατινικὴ καὶ ἕκαστος τῶν μετεχόντων τῆς χειροτονίας ἐπισκόπων ἐπιτίθῃσι τὰς χεῖρας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ ὑποψηφίου¹. Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι ἡ Δ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις τοῦ Βελιγραδίου ἀπεφάσισεν, ὅπως, «ἐπειδὴ ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐκδοθείσῃ Κατηχήσει τῆς ἐν Γερμανίᾳ Παλαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας (1965) ὀρίζεται, ὅτι «ἡ χειροτονία τοῦ ἐπισκόπου τελεῖται διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἐνὸς ἐπισκόπου» μόνον, ἀντὶ τῶν ὑπὸ τοῦ α' κανόνος τῶν ἀγίων Ἀποστόλων ὀριζομένων «δύο ἢ τριῶν ἐπισκόπων», παρακαλοῦνται οἱ Παλαιοκαθολικοί, ὅπως γνωρίσωσιν ἡμῖν τὴν ἀκριβῆ ἐπ' αὐτοῦ θέσιν αὐτῶν»². Κατὰ τὸν J. J. Demmel, ὁ ἐπίσκοπος εἶναι «ὁ προσετώς μιᾶς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας, μιᾶς τοπικῆς ἐκκλησίας, μιᾶς ἐπισκοπῆς. Εἰς τὸν ἐπίσκοπον ἀνήκουσι πάντα ἐκεῖνα τὰ δικαιώματα καὶ καθήκοντα, ἅτινα τὸ κοινὸν κανονικὸν δίκαιον ἀποδίδει εἰς τὸ ἐπισκοπάτον, ἀλλὰ μετὰ δύο περιορισμῶν: α) ὅτι δὲν δύναται νὰ διεκδικῇ κοσμικὰ δικαιώματα, ἐξω τῆς ἀρμοδιότητος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ β) ὅτι ἐν τῇ ἐπισκοπῇ του δὲν εἶναι ὁ ἐπίσκοπος μονάρχης καὶ νομοθέτης, ἀλλ' ὑπόκειται εἰς τὸ πολίτευμα καὶ τοὺς κανόνας τῆς Ἐκκλησίας του, ἰδιαίτερος δὲ εἰς τὰ διοικητικὰ ζητήματα εἰς τὴν Σύνοδον καὶ τὴν ἐκπροσώπησιν αὐτῆς. Εἰς δὲ τὰ καθαρῶς θεολογικὰ καὶ δὴ τὰ δογματικὰ ζητήματα ὑπόκειται εἰς τὸ παλαιοκαθολικὸν συνέδριον τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἑνώσεως τῆς Οὐτρέχτης. Ἀλλ' ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ λαοῦ καὶ τῇ πρακτικῇ δράσει ὁ ἐπίσκοπος εἶναι ἡ ἀντιπροσωπευτικὴ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸς κέκτηται τὴν ἐξουσίαν τοῦ χειροτονεῖν καὶ τελεῖν τὸ Χρῆσμα...»³.

1. Σάρδεων Μαξίμου, μν. ξ. σ. 109 ἐξ. Βλέπ. καὶ W. Krah1, μν. ξ. σ. 72-73.

2. Ἰω. Καρμίρη, μν. ξ. σ. 86.

3. J. J. Demmel, μν. ξ. σ. 15. Καὶ συνεχίζει ὁ A. Rinkel, Das altkathol. Bekenntnis, ἐν IKZ. 55 (1965) 212/3: «Der Bischof ist in erster Linie «Diener» der Kirche und wesentlich Priester; er ist «der Priestern», der unter seinen Mitpriestern der primus inter pares, der Erste unter seinesgleichen ist. Aber er trägt das Priestertum als der erste Repräsentant seiner Herde, als Bruder im Bund mit seinen

«Τέλος τὴν τρίτην καὶ κατωτέραν βαθμίδα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως ἀποτελεῖ ἡ κοινότης, περιλαμβάνουσα τὸ σύνολον τῶν κατοίκων ὁρισμένης περιοχῆς. Ἐπὶ κεφαλῇ αὐτῆς ἵσταται ὁ πρεσβύτερος, ὡς κεκτημένος τὴν ἀποστολικὴν ἐξουσίαν τοῦ κηρύττειν τὸ Εὐαγγέλιον, τοῦ προσφέρειν τὴν ἱερὰν θυσίαν, τοῦ παρέχειν τὴν μυστηριακὴν χάριν καὶ ἐν γένει μεριμνᾶν περὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν τῶν πεπιστευμένων αὐτῷ»¹. Γενικῶς περὶ τῶν πρεσβυτέρων παρατηρεῖ ὁ J. J. Demmel, ὅτι «οἱ παλαιοκαθολικοὶ κληρικοὶ, δὲν εἶναι μόνον κήρυκες ἢ προϊστάμενοι τῶν κοινοτήτων, ἀλλ' εἶναι κυρίως καθολικοὶ ἱερεῖς, τὰ δὲ ὑπ' αὐτῶν τελούμενα μυστήρια εἶναι ἔγκυρα»². Ὡς ἱερεῖς δὲ θῆναι προσφέρουσι θυσίαν τῷ Θεῷ τὴν θείαν Εὐχαριστίαν, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ ἐπισήμου λειτουργικοῦ κειμένου αὐτῆς³.

Mitbischöfen, als Bürge der Anwesenheit der einen, heiligen, katholischen und apostolischen Kirche. Daher handelt er auch im Namen der Kirche, er stellt diese eine Kirche dar, repräsentiert sie in ihrem Amt und Geistvermittlung und trägt sie durch alle Generationen und Jahrhunderte weiter. Darum ist jeder Bischof «der» Bischof der Kirche, und darum sind alle Bischöfe einander gleich... Der Bischof der Kirche ist der Exponent ihrer Einheit, der Hüter und Aufseher über ihre Heiligkeit, der Bürge ihrer Katholizität und das Bindeglied in ihrer Apostolizität... Der Bischof trägt nicht ein Amt mit vagem, unbestimmtem Inhalt, den man nach Belieben auffüllen könnte. Das Amt ist vielmehr — und dies immer wieder in seiner Einheit mit dem Priesteramt und dem Diakonat — die Fortsetzung des Werkes, das die Apostel übernahmen und der Kirche übertrugen. Dies bedeutet nicht, dass der Bischof ein Apostel ist, sondern dass er das tut, was einst die Apostel taten. Das ist: Zeuge des Evangeliums Jesu Christi sein, die Wahrheit hüten und weitergeben...»

1. Σάρεων Μαξιμου, μν. ε. σ. 112.

2. J. J. Demmel, μν. ε. σ. 16.

3. Βλέπ. Die Eucharistiefeier der Altkatholischen Kirche Deutschlands, Bonn 1963, σ. 18: «Wir bringen Deiner erhabenen Herrlichkeit, ein reines, heiliges und makellosoes Opfer dar, das heilige Brot des ewigen Lebens und den Kelch des unvergänglichen Heiles. Allmächtiger Gott, wir bitten Dich in Demut, lass dieses Opfer durch die Hände Deines heiligen Engels dargebracht werden auf Deinem himmlischen Altar vor dem Angesicht Deiner göttlichen Herrlichkeit, damit wir alle, die wir in dieses Altares Gemeinschaft den hochheiligen Leib und das Blut Deines Sohnes empfangen, mit dem Reichtum der himmlischen Segnung und Gnade erfüllt werden. Blicke gnädig nieder auf dieses Opfer und nimm es wohlgefällig an, wie Du einst wohlgefällig angenommen hast die Gaben Deines Dieners Abel, des Gerechten, das Opfer unseres Patriarchen Abraham und was Dir dargebracht Dein Hoherpriester Melchisedech: ein heiliges Opfer und eine makellose Weihegabe. Ἡρβλ. καὶ: Die Eucharistiefeier der Alt — Katholischen Kirche, 1. Teil, Bonn 1960, σ. 50, ὡς καὶ 4. Teil, σ. 243, ἐνθα, μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τῶν ἱδρυτικῶν τῆς θείας Εὐχαριστίας λόγων τοῦ Κυρίου, ὁ ἱερεὺς δέεται: «Ihn (Χριστὸν) stellen wir Dir dar als unser reines, heiliges und unbeflecktes Opfer, als das heilige Brot des ewigen Lebens und als den Kelch unseres immerwährenden Heiles. In Demut flehen wir Dich an, allmächtiger Gott, dass wir alle, die wir teilnehmen an dieser Altarsgemeinschaft und Deines Sohnes heiligen Leib und Sein Blut empfan-

Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ἀπέρριψαν τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης ἐπιβληθεῖσαν γενικὴν καταναγκαστικὴν ἀγάμιαν τοῦ Κλήρου, ἐπέτρεψαν ὅμως τὸν γάμον τῶν κληρικῶν καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν, ὡς καὶ τὸν γάμον τῶν ἐπισκόπων, ἅτινα ἀμφοτέρωθεν δέχεται ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία. Οὕτως ἐν τῇ συνδιασκέψει Ὁρθόδοξων καὶ Παλαιοκαθολικῶν ἐν Βόννῃ τῷ 1931 «ἐν τῷ ζητήματι τοῦ γάμου τῶν κληρικῶν ἡ ἄποψις τῆς Ὁρθόδοξης καὶ τῆς Παλαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καθωρίσθη ὡς ἑξῆς: 1. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐπιτρέπει τὸν γάμον μόνον πρὸ τῆς χειροτονίας, 2. οἱ ἐπίσκοποι ὀφείλουσι νὰ ᾄσιν ἄγαμαι, δι' ὃ καὶ ἐκλέγονται μετὰ τῶν ἀγάμων ἢ χηρευσάντων κληρικῶν ἢ τῶν μοναχῶν. Ἡ Παλαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἐπιτρέπει τὸν γάμον καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν, καὶ δὴ οὐ μόνον εἰς τοὺς ἱερεῖς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐπισκόπους. Τὸ ὅλον ζήτημα θεωρεῖται ἀδιάφορον»¹.

Τέλος οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ἀναγνωρίζουσι καὶ εἰς τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον τὴν ἀνήκουσαν αὐτῷ θέσιν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ. Οἱ λαϊκοὶ ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἱερέως μετέχουσιν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς κοινότητος, συνιστῶντες δύο κοινοτικὰ ὄργανα διοικήσεως, ἥτοι τὸ κοινοτικὸν συμβούλιον καὶ τὴν γενικὴν συνέλευσιν. Πέραν τούτων «οἱ λαϊκοί, ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῶν κοινοτήτων ὡς πληρεξούσιοι αὐτῶν, λαμβάνουσι μέρος εἰς τὰς ἐπισκοπικὰς καὶ τὰς τοπικὰς συνόδους, τὰ ἐκκλησιαστικὰ συνέδρια καὶ τὰς ἐκλογὰς τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν ἱερέων, ἀντιπροσωπεύουσι δὲ αὐτὰς καὶ εἰς τὸ τοπικὸν συνοδικὸν συμβούλιον καὶ εἰς τὴν συνοδικὴν ἀντιπροσωπείαν τῶν ἐπισκοπῶν. Ὅμοιως διοικοῦσι τὰς ἐκκλησιαστικὰς κοινότητας διὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκλεγόμενων ἐκκλησιαστικῶν προϊσταμένων. Εἰς δὲ τὰς ἐκκλησιαστικὰς συνελεύσεις τῶν κοινοτήτων δύνανται νὰ λαμβάνωσι θέσιν ἐπὶ πασῶν τῶν ὑποθέσεων τῆς κοινοτικῆς ζωῆς»².

Τοιοῦτον, ἐν ἀτελεῖ σκιαγραφίᾳ, εἶναι τὸ διοικητικὸν σύστημα τῆς Παλαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. «Ῥωμαιοκαθολικοὶ καὶ τινες Ὁρθόδοξοι ἐπιθεολόγοι, κρίνοντες καὶ συγκρίνοντες τὸ διοικητικὸν σύστημα τῶν Παλαιο-

gen, erfüllt werden mit himmlischer Segnung und Gnade. Gedenke auch, Herr, Deiner Diener und Dienerinnen, die uns vorangegangen sind im Zeichen des Glaubens und ruhen im Frieden. Ihnen, o Herr, und allen in Christus Entschlafenen verleihe Erquickung, Licht und Frieden. Doch auch uns Sündern, Deinen Dienern, die auf die Fülle Deines Erbarmens vertrauen, gib gnädig Anteil und Gemeinschaft mit den heiligen Aposteln und Märtyrern und mit den Scharen der Seligen, nicht wie wir es verdient, sondern weil Du gnädig verzeihst. Darum bitten wir Dich durch Christus, unsern Herrn. Durch Ihn und mit Ihm und in Ihm wird dir dargebracht, o Gott, Allmächtiger Vater, in der Einheit des Heiligen Geistes alle Ehre und Herrlichkeit von Ewigkeit zu Ewigkeit».

1. Σάρδεων Μαστίμου, μν. ε. σ. 151/2.

2. J. J. Demmel, μν. ε. σ. 16.

καθολικῶν πρὸς τὸ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, δὲν διστάζουσι νὰ χαρακτηρίσωσι τοῦτο ὡς καθαρῶς ἀποκλῖνον πρὸς τὸν Προτεσταντισμόν, λόγῳ τῆς ὑπερβολικῆς, κατ' αὐτούς, διεισδύσεως εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου. Καὶ ἐκ πρώτης μὲν ὁψεως τὸ διοικητικὸν σύστημα τῶν Παλαιοκαθολικῶν ἴσως ἐμφανίζεται ἐκχωροῦν ὑπερβολικὰ δικαιώματα εἰς τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον, μᾶλλον ὅμως προσεκτικὴ καὶ αὐστηρῶς ἀντικειμενικὴ ἐξέτασις αὐτοῦ μαρτυρεῖ, ὅτι τοῦτο, ἐμπνεόμενον καὶ ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὰς βασικὰς ἀρχὰς τῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, πλησιάζει πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τῆς καθ' ἡμᾶς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἀποφεύγον τὰς ἀκρότητας τόσοι τοῦ ῥωμαιοκαθολικοῦ «Κληρικαλισμοῦ», ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζεται διὰ τὴν διόγκωσιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ τε ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος καὶ γενικώτερον τοῦ κλήρου, καὶ τὴν παντελῆ ἐξοβέλησιν τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου ἐκ τῆς διοικήσεως, ἐξ οὗ καὶ ἡ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας σημαντικὴ ἐν τῇ Ῥωμαιοκαθολικῇ Ἐκκλησίᾳ κίνησις ὑπὲρ μιᾶς στροφῆς πρὸς τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον διὰ τῆς γνωστῆς θεολογίας τῶν λαϊκῶν, ὅσον καὶ τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ἐν ᾧ κυριαρχεῖ ἐν τῇ διοικήσει τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον εἰς βάρος τοῦ Κλήρου»¹.

Παρατηρητέον τέλος ὅτι πρακτικὴν ἔκφρασιν τῆς δογματικῆς πίστεως καὶ τῆς Ἐκκλησιολογίας ἐν γένει τῶν Παλαιοκαθολικῶν ἀποτελεῖ καὶ ἡ θεία Λατρεία αὐτῶν. Ἀναμφιβόλως ἡ Ἐκκλησιολογία τῶν Παλαιοκαθολικῶν δέον νὰ ἐρευνηθῇ οὐ μόνον ἐν τῇ ἐκκλησιολογικῇ θεωρίᾳ, καὶ δὴ τῇ διδασκαλίᾳ περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἱεραρχίας (ἐκκλησιαστικοῦ ὑπουργήματος) αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιολογικῇ πράξει, καὶ δὴ τῇ ἱερᾷ Λειτουργίᾳ καὶ τοῖς Μυστηρίοις, οὕτως ὥστε, ἐπιτυγχανομένης ἐνώσεως ἐν τῇ πρώτῃ, νὰ ἐπακολουθήσῃ παρευθὺς καὶ ἡ ἐνωσις ἐν τῇ δευτέρᾳ, δηλὰ δὴ ἡ «*communicatio in sacris*». Ἀλλὰ περὶ τῆς Μυστηριολογίας καὶ τῆς Λατρείας τῶν Παλαιοκαθολικῶν συντάσσουσιν εἰδικὰς εἰσηγήσεις ἕτεροι ὀρθόδοξοι θεολόγοι, συνωδὰ τοῖς ἀποφασισθεῖσιν ὑπὸ τῆς Δ' Πανορθοδόξου Διασκέψεως. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς περιοριζόμεθα ἐλάχιστά τινα νὰ σημειώσωμεν ἐν ταῦθα περὶ αὐτῶν. Ἐν πρώτοις διαπιστοῦμεν, ὅτι, ὅπως ἐν τοῖς δόγμασι, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἐν τῇ Λατρείᾳ περιέκοψαν οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ἱκανὰ ῥωμαϊκὰ στοιχεῖα. Ἐν τούτοις διετήρησαν ἐν τῷ συνόλῳ τὴν παλαιὰν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Δύσεως οὖσαν ἐν χρήσει θείαν Λειτουργίαν, μετὰ τῆς διαφορᾶς ὅτι ἀπῆλειψαν τὸ *Filioque* ἐκ τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου τῆς πίστεως καὶ ἀντικατέστησαν τὴν λατινικὴν γλῶσσαν διὰ τῆς μητρικῆς γλώσσης ἐκάστου λαοῦ².

1. Σάρδεων Μαξίμου, μν. ξ. σ. 113.

2. Οὕτως ὁ J. J. Demmel, μν. ξ. σ. 10, σημειοῖ: Die Alt — Katholiken haben keinen neuen Gottesdienst geschaffen. Sie führten lediglich den Gebrauch der Muttersprache wieder ein, wie dies in der alten Kirche Regel war. Ihr deutsches heil-

Προσθετέον ὅτι «παρὰ τοῖς Παλαιοκαθολικοῖς ὑπάρχουσι τρεῖς, ἀνεξάρτητοι ἀλλήλων, βάσιν ὅμως ἔχουσαι τὸ τελετουργικὸν τυπικὸν τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, λειτουργίαι: Ἡ Ὁλλανδική, ἐκτενεστέρα καὶ συντηρητικωτέρα, ἡ Ἑλβετική, ἀρχαιότερα καὶ πλέον ριζοσπαστική, καὶ ἡ Γερμανική, ἡ ὁποία μὲ ἐλαφρὰς ἀλλαγὰς χρησιμοποιεῖται ἐν Αὐστρία καὶ Τσεχοσλοβακία. Οἱ Παλαιοκαθολικοὶ τῆς Γιουγκοσλαβίας χρησιμοποιοῦσιν ἐπίσης τὸν Ῥωμαιοκαθολικὸν τύπον τῆς λειτουργίας ἐν μεταφράσει εἰς τὴν ὁμιλουμένην αὐτῶν γλῶσσαν... Ἐξαιρέσει τῆς λειτουργίας, αἱ λοιπαὶ ἐκκλησιαστικαὶ ἀκολουθίαι, αἱ σχεῖς ἔχουσαι πρὸς τὰ Μυστήρια, τηροῦσι τὸν τύπον τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω τὸ μυστήριον τοῦ Χρίσματος τελεῖται κατὰ τὸν Ῥωμαιοκαθολικὸν τύπον, ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου, ἀπαγγελλομένων τῶν γνωστῶν λέξεων, τῶν καὶ ἐν τῇ Ῥωμαιοκαθολικῇ τάξει ἐκφωνουμένων, καὶ κατὰ τὴν ὀριζομένην ὑπὸ τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἡλικίαν. Ὡσαύτως τὸ μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος τελεῖται οὐχὶ διὰ καταδύσεως, ὡς ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ δι' ἐπιχύσεως, ὡς ἐν τῇ Ῥωμαιοκαθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου τελεῖται πρὸς ἀνδρῶσιν καὶ οὐχὶ πρὸς προετοιμασίαν διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀσθενοῦς»¹.

liges Amt entspricht in allen wesentlichen Bestandteilen der lateinischen Messe. Es besteht aus den Hauptteilen: Stufengebet oder Beichte, Kyrie, ggf. Gloria, Kollekte oder Kirchengebet, Epistel, Evangelium, Predigt, Glaubensbekenntnis, Opferung, Danksagung, Sanktus, Gemeinschaftsgebet, Konsekration oder Wandlung, Gedächtnis oder Fürbitte, Vaterunser, Brotbrechung, Friedensgruss, Agnus Dei, Vorbereitung, Kommunion, Schlussgebet, Segen. Die Gemeinde antwortet statt der Altardiener oder Messediener. Das Lesen der Messe durch den Priester allein ohne Teilnahme von Laien ist nicht üblich». Ἀξιοσημείωτος ἐνταῦθα εἶναι ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου καὶ ἡ ἐπομένη παρατήρησις τοῦ H. F r e i, Das Wesen der Kirche in altkatholischer Sicht, ἐν IKZ. 49 (1959) 122-123: «Die Altkatholische Kirche an einem ganz bestimmten Punkt ihres kirchlichen Seins der Orthodoxie etwas sehr Wichtiges verdankt. Als nämlich seinerzeit in den Anfangsjahren der altkatholischen Bewegung die lateinische abendländisch - katholische Liturgie in die Muttersprache übertragen wurde, fügte man im sogenannten Kanon der Messe vor die Segnung der Abendmahls Gaben, die der Priester bisher kraft seines Amtes und der ihm verliehenen priesterlichen Vollmacht allein vollzog, eine sogenannte «Epiklese», d. h. eine Anrufung des Heiligen Geistes als des «Herrn und Lebendigmachers» ein. Es mag dies damals in gewisser Hinsicht auch ein bisschen eine «kirchenpolitische Reverenz» in östlicher Richtung gewesen sein, stand man doch mit den Ostkirchen bereits in näherem Kontakt. Heute aber dürfen wir es sozusagen als den Schlüssel zum rechten Verständnis altkatholischen Gemeindegottesdienstes betrachten, den wir als denjenigen Ort fassen, wo die Gemeinde als der Leib Christi in diesem Aon am sichtbarsten ihre Wirklichkeit findet».

1. Σάβδρων Μάξιμου, μν. ξ. σ. 115, 118. Βλέπ. καὶ Rituale der Christkatholischen Kirche der Schweiz, 3. Auflage, Bern 1959. Εἰδικώτερον περὶ τῶν παλαιοκαθολικῶν λειτουργιῶν βλέπ. καὶ C. B. M o s s, μν. ξ. σ. 320 ἐξ.

Ἐπειτα οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ἐν τῷ ἐνιαυσίῳ ἑορτίῳ κύκλῳ ἔχουσιν ἀφιερῶσαι ἱκανὰς ἑορτὰς πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν Ἀγίων μετ' εἰδικῶν Ἀκολουθιῶν εἰς τὴν Θεοτόκον, τοὺς Ἀποστόλους, τοὺς Εὐαγγελιστάς, τοὺς Ἀγίους πάντας κ.λ.π.¹. Ὁμοίως κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θείας Εὐχαριστίας δέονται πρὸς τὸν Θεόν: «Διὰ τῶν πρεσβειῶν τῶν Ἀγίων διαφύλαξον πάντας ἡμᾶς ὑπὸ τὴν σκέπην Σου καὶ τὴν βοήθειάν Σου»². Παρὰ ταῦτα ὁ J. J. Demmel ἐκφράζεται μετὰ τινων ἐπιφυλάξεων καὶ περιορισμῶν: «Ἡ τιμὴ τῶν Ἀγίων εἶναι παλαιοχριστιανική, ἀλλ' ἡ ἐπίκλησις αὐτῶν οὐχὶ ἀναγκαία πρὸς σωτηρίαν, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ Χριστὸς ἐκάλεσεν ἡμᾶς (Ἰωάν. 16, 26), ὅπως ἀπευθυνώμεθα ἀπ' εὐθείας οἱ ἴδιοι πρὸς τὸν ἐπουράνιον Πατέρα. Οὐδένα κωλύομεν, ὅπως ἐπικαλῇται τοὺς Ἀγίους... ἡ τιμὴ τῶν Ἀγίων ἐκ μέρους τοῦ ἀπλοῦ καὶ λαοῦ παρηγγώνισεν τὴν τιμὴν τοῦ Χριστοῦ. Τὸ πλῆθος τῶν εἰκόνων τῶν Ἀγίων καὶ τῶν ἁγίων τραπεζῶν αὐτῶν ἀποσπᾷ τὴν προσοχὴν ἀπὸ τῆς τιμῆς καὶ τῆς προσευχῆς πρὸς τὸν Σωτῆρα»³. Καὶ κατὰ τὴν συνδιάσκεψιν Ὁρθοδόξων καὶ Παλαιοκαθολικῶν ἐν Βόννῃ τῷ 1931 ὁμολογήθη ὑπὸ τῶν τελευταίων «ἡ διδασκαλία περὶ «πρεσβείας τῶν Ἀγίων» καὶ ἀναγνώριζε-ται ἡ προσκύνησις αὐτῶν, μάλιστα ἡ τιμὴ τῆς Θεοτόκου, ἥτις καὶ ἐν τῇ Λειτουργίᾳ ἰδιαζόντως ἐξαίρεται. Ἀπορρίπτονται ὅμως αἱ καταχρήσεις τῆς τιμῆς τῶν Ἀγίων, αἵτινες παρουσιάζονται ἐν τῇ Ῥωμαιοκαθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἀμφότεραι αἱ Ἐκκλησίαι ἀνεγνώρισαν τὴν τιμὴν τῶν ἱερῶν εἰκόνων καὶ τῶν λειψάνων, ἐφ' ὅσον ἡ τιμὴ αὕτη ἀναφέρεται οὐχὶ εἰς τὴν ὕλην, ἀλλ' εἰς τὸ δι' αὐτῆς ἀπεικονιζόμενον πρόσωπον, ὡς ἐξαίρουσι τοῦτο ὁ Μ. Βασίλειος καὶ ἡ Ζ' Οἰκουμένη Σύνοδος. Ὁ τρόπος τῆς τιμῆς εἶναι διάφορος. Ἐν τῇ Παλαιο-

1. Βλέπ. Die Eucharistiefeier der Altkatholischen Kirche, 4. Teil, Bonn 1960, σ. 228 ἐξ. Ἰδ. σ. 241: «Wir halten in Ehren das Andenken Mariens, der seligen Mutter des Erlösers, und aller Apostel, Märtyrer und Bekenner des Glaubens, deren Wort, Beispiel und Gebet Du wollest gesegnet sein lassen unter uns allen und für uns alle. Durch Christus, unsern Herrn». Πρβλ. προχέρως καὶ τὸ παλαιοκαθολικὸν Kalendarium ἐν τῷ «Alt-Katholisches Jahrbuch 1967», σ. 4-9.

2. Die Eucharistiefeier der Altkatholischen Kirche Deutschlands, σ. 16. Εἰδικώτερον ἡ περὶ τῶν Ἀγίων διδασκαλία τοῦ Παλαιοκαθολικισμοῦ ἐκτίθεται ἐν Christkathol. Katechismus, σ. 41-42, ὡς ἔπεται: «180. Welche Christen nennen wir darum ganz besonders «Heiligen»? Diejenigen, welche während ihres ganzen zeitlichen Lebens Gott treu gedient haben. 181. Wie sollen wir uns gegen diese Heiligen verhalten? Wir sollen sie ehren und ihre Tugenden nachahmen, und wir dürfen sie auch um ihre Fürbitte anrufen. 182. Wer ist ganz besonders unserer Verehrung wert? Die allerseligste Jungfrau Maria, die Mutter unseres Erlösers. 183. Was hoffen wir von den Heiligen des Himmels? Wir hoffen, dass sie uns lieben und für uns zu Gott beten. 184. Dürfen wir von Heiligenbildern und andern ähnlichen Gegenständen wunderbare Gnadenwirkungen erhoffen? Nein, das wäre heidnischer Aberglaube».

3. J. J. Demmel, μν. ξ. σ. 11.

καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπάρχουσι καὶ ἀγάλματα Ἀγίων, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ. Ὡσαύτως ἀνεγνωρίσθη ἡ προσφορά ἀνημμένων κερίων πρὸς τιμὴν αὐτῶν καὶ ἡ κατάθεσις ἱερῶν λειψάνων εἰς τὰ ἐγκαίνια τῶν Ἐκκλησιῶν»¹.

Γενικῶς ἐν τῇ λατρευτικῇ καὶ τῇ καθόλου ἐκκλησιαστικῇ ζωῇ οἱ Παλαιοκαθολικοὶ κινεῦνται ἀκολουθοῦντες τοὺς δυτικοὺς ρυθμοὺς καὶ τύπους, καὶ κατ' ἐξοχὴν τοὺς λατινικοὺς, μὴ παραλαβόντες οὐσιαστικὰ στοιχεῖα ἐκ τοῦ λειτουργικοῦ θησαυροῦ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολῆς, οὐδὲ δημιουργήσαντες ἰδίαν (λειτουργικὴν κίνησιν). Ἀντιθέτως μάλιστα σκανδαλίζονται πολλοὶ ἐξ αὐτῶν καὶ παρεξηγοῦσι τὸν πλοῦτον τῶν ὀρθοδόξων παραδόσεων, ἡ ἀρχὴ τῶν ὁποίων ἀνάγεται εἰς τὴν ἀρχαίαν πατερικὴν ἐποχὴν, ἀναζητοῦντες ἐν αὐταῖς σοβαρὰς δῆθεν διαφορὰς μεταξὺ Ὁρθοδοξίας καὶ Παλαιοκαθολισμοῦ, καὶ δὴ διαφορὰς λειτουργικὰς, τυπικὰς, κανονικὰς, ὡς καὶ περὶ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα. Ἀλλὰ μόλις εἶναι ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι αἱ διαφοραὶ αὗται ἀπὸ τῆς ὀρθοδόξου πλευρᾶς δὲν θεωροῦνται ὡς ἐμπόδιον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνώσεως, ἀν ἤθελεν ἀποκατασταθῇ ἡ συμφωνία καὶ ἐνότης ἐν τῇ δογματικῇ πίστει, ὡς συνέβαινε καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ.

Τελευταῖον ἀφήνομεν ἀνοικτὸν ἐνταῦθα τὸ μέγα ἐκκλησιολογικὸν θέμα τῆς μυστηριακῆς κοινωνίας (intercommunio) τῶν Παλαιοκαθολικῶν μετὰ διισταμένων ἐν τῇ πίστει Ἐκκλησιῶν, ὡς μέλλον νὰ ἐρευνηθῇ ὑφ' ἐτέρου εἰδικοῦ ὀρθοδόξου θεολόγου, μέλλοντος νὰ ὑποβάλῃ εἰδικὴν εἰσήγησιν. Ἀπὸ παλαιοκαθολικῆς πλευρᾶς διεπραγματεύθη τὸ θέμα περὶ τῆς «intercommunio», τῶν βάσεων, τοῦ περιεχομένου καὶ τῶν ἀκολουθιῶν αὐτῆς» ὁ ἀρχιεπίσκοπος Οὐτρέχτης A. Rinkel ἐν τῇ εἰσηγήσει τοῦ ἐνώπιον τοῦ ἱστ' παλαιοκαθολικοῦ συνεδρίου ἐν Μονάχῳ τῷ 1953². Ἐνταῦθα περιοριζόμεθα μόνον νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅ,τι εἰσηγήθημεν πρὸς τὴν Δ' Πανορθόδοξον Διάσκεψιν τοῦ Βελιγραδίου, ὅτι δῆλα δὴ «πέτρα σκανδάλου διὰ τοὺς Ὁρθοδόξους ἀποτελεῖ ἡ περὶ μυστηριακῆς κοινωνίας (intercommunio) μεταξὺ τῆς Παλαιοκαθολικῆς καὶ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας συμφωνία αὐτῶν ἐν ἔτει 1931, καθ' ἣν α) «ἐκατέρα Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει τὴν καθολικότητα καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἄλλης καὶ διατηρεῖ τὴν ἑαυτῆς, β) ἐκατέρα Ἐκκλησία συμφωνεῖ νὰ δέχεται τὰ μέλη τῆς ἄλλης Ἐκκλησίας εἰς συμμετοχὴν ἐν τοῖς Μυστηρίοις, καὶ γ) ἡ μυστηριακὴ κοινωνία δὲν ἀπαιτεῖ παρ' ἐκατέρας

1. Σ. Ἀρδεων Μαξιμου, μν. ε. σ. 153. «Ἦδη καὶ ἐν τῷ συνεδρίῳ Ὁρθοδόξων καὶ Παλαιοκαθολικῶν ἐν Βόννῃ τῷ 1874 οἱ Παλαιοκαθολικοὶ συνωμολόγησαν τοῖς Ὁρθοδόξοις: «Ἀναγνωρίζομεν, ὅτι ἡ χρῆσις τῶν εὐχῶν ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων πιστῶν, τοῦτο ἐστὶν ἡ καθικέλευσις περὶ θαψιλεστέρας ἐκχύσεως τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ ἐπ' αὐτῶν, προήλθεν εἰς ἡμᾶς ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας καὶ πρέπει νὰ διατηρηθῇ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ».

(Αὐτόθι σ. 128).

2. IKZ. 43 (1953) 209 ἐξ.

Ἑκκλησίας τὴν ἀποδοχὴν πάσης δογματικῆς γνώμης, μυστηριακῆς εὐλαβείας ἢ λειτουργικῆς πράξεως, ἰδιαζούσης εἰς τὴν ἄλλην, ἀλλ' ὑπονοεῖ ὅτι ἑκατέρω πιστεύει, ὅτι ἡ ἄλλη κέκτῃται πάντα τὰ οὐσιώδη σημεία τῆς χριστιανικῆς πίστεως»¹. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἑκκλησία εὐρίσκεται ἤδη ἐν μυστηριακῇ

1. Statement agreed between the Representatives of the Old Catholic Churches and the Churches of the Anglican Communion, ἐν G. K. C. A. Bell, Documents on Christian Unity, 1930-1948, London 1948, σ. 60. Πρβλ. καὶ C. B. Moss, μν. ξ. σ. 340. ἐξ. καὶ Γερμανοῦ Θυατείρων, Μυστηριακὴ κοινωνία μεταξὺ Παλαιοκαθολικῶν καὶ Ἀγγλικανῶν, ἐν «Ὁρθοδοξία» 7 (1932) 82-83: Κατὰ τὸν Ἀγγλικανὸν G. Brown, «ἡ interncommunion, καίπερ ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς κοινῆς πίστεως εἰς τὸ πρόσωπον, τὸ ἔργον καὶ τὸ κύρος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου, καὶ εἰς τὴν αὐτοαποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ ὡς Πατρός, Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, δὲν ἀπαιτεῖ παρ' οὐδετέρας τῶν κοινωνουσῶν ἀλλήλαις Ἑκκλησιῶν τὴν ἀποδοχὴν πάσης δογματικῆς γνώμης, μυστηριακῆς εὐλαβείας ἢ λειτουργικῆς πράξεως, προσιδιαζούσης τῇ ἐτέρᾳ, ἀλλ' ὑπονοεῖ ὅτι ἑκατέρω πιστεύει περὶ τῆς ἄλλης, ὅτι διακατέχει ὅλα τὰ οὐσιώδη τῆς χριστιανικῆς πίστεως». Ἐπ' αὐτῶν ὁ Θυατεῖρων Γερμανὸς ὁρθῶς παρατηρεῖ: «Ἀπλὴ ἀνάλυσις τῆς προτάσεως αὐτῆς δεικνύει, ὅτι, ὅ,τι ἀπαιτεῖται διὰ τὴν μυστηριακὴν κοινωνίαν εἶναι ἡ πίστις εἰς τὸ θεανδρικὸν πρόσωπον τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ τὸ δόγμα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ κυρίως καὶ ἡ πεποίθησις γενικῶς ἦν μία Ἑκκλησία ἐσχμάτισε περὶ τῆς ἄλλης, ὅτι διακατέχει ὅλα τὰ οὐσιώδη τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ὡς ἡδύνατο ὅμως εὐλόγως νὰ ἐρωτήσῃ κανεῖς: Δὲν υποβιβάζονται κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ὅλα τὰ ἄλλα δόγματα, πλὴν τῶν δύο ἀνωτέρω μνημονευομένων, εἰς ἀπλᾶς θεολογικὰς γνώμας, ἐπὶ τῶν ὁποῖων διαφωνία εἶναι τι ἐπιτετραμμένον, ἢ εἰς ἰδιαζούσαν θρησκευτικὴν εὐλάβειαν, ἥτις ἐπιτρέπει τὴν χρῆσιν πλειοτέρων ἢ ὀλιγωτέρων μυστηρίων, ἢ εἰς λειτουργικὴν παράδοσιν ἄλλως ἐξελεχθεῖσαν ἱστορικῶς καὶ ἔχουσαν παρ' ἄλλοις;». Καὶ κατωτέρω σ. 118-119 παρατηρεῖ ὁ αὐτός, ὅτι ἀπὸ Ἀγγλικανικῆς πλευρᾶς ὡς «οὐσιώδη σημεία τῆς χριστιανικῆς πίστεως» ἀπαιτοῦνται μόνον τὰ καθορισθέντα ὑπὸ τοῦ συνεδρίου τοῦ Λάμπει τοῦ 1920 τέσσαρα ταῦτα: «Ἁγία Γραφή, Μυστήρια, σύμβολα καὶ ἱστορικὸν ἐπισκοπᾶτον. Καὶ ἐρωτᾷ εὐλόγως: «Ἀλλ' ἂν ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἑκκλησία ἐβεβαίωθη, ὅτι ἡ Παλαιοκαθολικὴ κέκτῃται τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα, ἀποφασίζοντες οἱ Παλαιοκαθολικοὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς ἀπεριόριστον μυστηριακὴν κοινωνίαν μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν, δὲν ἀνεγνώρισαν ἐμμέσως καὶ αὐτοί, ὅτι δὲν ὑπάρχουσι πλεονα τῶν ἄνω τεσσάρων, τὰ ἀποτελοῦντα τὴν οὐσίαν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας;... Ἀλλ' ἄρα γε καὶ διὰ τοὺς Παλαιοκαθολικοὺς δὲν ὑπάρχουσι πλεονα οὐσιώδη στοιχεῖα; Καὶ τότε ποῖαν ἔχει σημασίαν ἡ διαβεβαίωσις τῶν Παλαιοκαθολικῶν, ὅτι ἐξεληθόντες τοῦ περιβόλου τῆς Ῥωμανικῆς Ἑκκλησίας καὶ ἀπορρίψαντες τὰς καινοτομίας καὶ τὰς πλάνας αὐτῆς, διετήρησαν ἀνεκράν τὴν πίστιν τῆς ἀρχαίας Ἑκκλησίας, τὴν πίστιν τῶν δέκα πρώτων αἰώνων, ἣν ὁμολογοῦσιν ἐν τῷ πρώτῳ ἄρθρῳ τῆς δηλώσεως τῆς Οὐτρέχτης; Ἡ μήπως ἡ πίστις αὕτη δὲν περιέχει τι οὐσιώδες, μὴ ὑπαγόμενον εἰς τὰ τέσσαρα ἐκείνα σημεία, ἅτινα ἀνεγνώρισαν ὅτι δύνανται νὰ ἀποτελέσωσι βάσιν συμφωνίας, ἀλλὰ μόνον θεολογικὰς γνώμας, τὰς ὁποίας εἶναι τις ἐλευθερος νὰ ἀποδεχθῇ ἢ ἀπορρίψῃ; Εἰς τοιοῦτο συμπέρασμα, ὅτι τὸ λοιπὸν τῆς πίστεως περιεχόμενον ἀποτελεῖ ἀπλᾶς θεολογικὰς γνώμας ἢ ἱστορικὰς ἰδιорρυθμίας, μὴ ὑποχρεωτικὰς εἰς ἀποδοχὴν, φθάνει τις, ἂν μετὰ προσοχῆς μελετήσῃ τὸν 3ον ὅρον τῆς συμφωνίας Ἀγγλικανῶν καὶ Παλαιοκαθολικῶν. Εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα εἶναι ὑποχρεωμένοι ν' ἀπαντήσωσιν οἱ Παλαιοκαθολικοί». Ἀξιοπρόσεκτο τέλος εἶναι καὶ αἱ ἐπόμεναι πέντε ἀντιρροήσεις, ὅς οἱ Εὐαγγελικοὶ διετύπωσαν κατὰ τὰς συζητήσεις τῆς μικτῆς Ἀγγλικανοπαλαιοκαθολικῆς Ἐπιτροπῆς: «πρώτη, ἡ ἀποδοχὴ ὑπὸ τῶν Παλαιο-

κοινωνία μετὰ τῶν Λουθηρανικῶν Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Σουηδίας, τῆς Φιλλανδίας, τῆς Νορβηγίας, τῆς Δανίας, τῆς Λατβίας, τῆς Ἑσθονίας, τῆς Ἐκκλησίας τῶν Μεθοδιστῶν¹ καὶ τῆς τῶν Φιλιππίνων, ἐπ' ἐσχάτων δὲ καὶ μετὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν σχημάτων τῆς Νοτίου καὶ Βορείου Ἰνδίας, τῆς Κεϋλάνης καὶ τοῦ Πακιστάν, δῆλα δὴ μετὰ ἐκκλησιαστικῶν σχημάτων ἀποτελουμένων ἀξ ἑτεροκλίτων χριστιανικῶν κοινοτήτων διαφόρου δογμα-

καθολικῶν τοῦ κανόνος Βικεντίου τοῦ Λειρίνης· δευτέρα, ἡ ἀποδοχὴ τῆς 7ης Οἰκουμενικῆς Συνόδου· τρίτη, ἡ παραδοχὴ ἀποφάσεών τινων τῆς ἐν Τριδέντῳ Συνόδου (μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ πίστις ὅτι τὰ 7 μυστήρια ἐδόθησαν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ κοινωνία ὑπὸ ἓν εἶδος, ἡ ἐπίκλησις τῶν Ἁγίων, ἡ ἐξόδιος κοινωνία καὶ ἡ προσευχὴ ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων)· τετάρτη, ἡ περὶ θείας Εὐχαριστίας διδασκαλία (εἰδικώτερον ἡ χρῆσις τῆς ἀκολουθίας τῆς Εὐλογίας, ἡ τήρησις τῆς ἑορτῆς Corpus Christi, ἡ ἐκθεσις τῶν εἰδῶν ἐπὶ σκοπῷ μελέτης καὶ λατρείας, ἡ διαφύλαξις τῶν τιμῶν δώρων (reservation), ἡ θεωρία, ὅτι ὁ Χριστὸς συνεχῶς προσφέρει ἑαυτόν, καὶ ἡ προσφορὰ τῆς λειτουργίας ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν κεκοιμημένων)· πέμπτη, ὁ τύπος τῆς εὐλογίας ὁ διδόμενος ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων εἰς τοὺς νεώστι χειροτονηθέντας ἱερεῖς: «Ἡ εὐλογία τοῦ Παντοδυνάμου Θεοῦ, Πατρός, Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, ἐλθέτω ἐφ' ὑμᾶς, ἵνα εὐλογηθῆτε ἐν τῷ ἱερατικῷ βαθμῷ καὶ δύνασθε νὰ προσφέρητε διαρκῶς θυσίας ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῶν παραβάσεων τοῦ λαοῦ». Αἱ ἀντιρρήσεις αὗται ἐτέθησαν κατὰ τὰς συζητήσεις πρὸ τῶν Παλαιοκαθολικῶν, οἵτινες καὶ ἀνῆρσαν αὐτὰς ἱκανοποιητικῶς. Οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ἐν πρώτοις ἐδήλωσαν, ὅτι ἀποδέχονται τὴν ἐπάρκειαν τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ ἐξήγησαν τὴν ἔννοιαν τῆς Παραδόσεως, ἐπιμένοντες ὅτι αἱ ἅγαι Γραφαὶ ἀναγνωρίζονται ὡς ὁ κύριος κανὼν τῆς πίστεως καὶ ὅτι ἡ Παράδοσις μέρος μὲν εὐρίσκεται ἐν τῇ συμφωνίᾳ τῶν μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν σωμάτων, διατελούντων ἐν ἱστορικῇ συνεχείᾳ πρὸς τὴν ἀρχέγονον Ἐκκλησίαν, μέρος δὲ ἐξάγεται δι' ἐπιστημονικῆς μεθόδου ἐκ τῶν γραπτῶν μνημείων ὄλων τῶν αἰώνων. Προκειμένου περὶ τῆς δευτέρας οἱ Παλαιοκαθολικοὶ παρέσχον τὴν ἐξήγησιν, ὅτι ἀποδέχονται τὰς 4 πρώτας Οἰκουμενικὰς Συνόδους κατὰ τρόπον διάφορον ἢ τὰς ὑπολοίπους τρεῖς. Μεγαλύτερα ἦτο ἡ δυσκολία καὶ πρὸς τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν περὶ θείας Εὐχαριστίας, καὶ ἰδίᾳ ὡς ἐκτίθεται ἐν τῷ χειροτονικῷ αὐτῶν. Οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ἐδήλωσαν σαφῶς, ὅτι δὲν μεταχειρίζονται τὸν ὅρον «ἐξἡλιαστηρίου θυσίας» ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἐπαναλήψεως τῆς θυσίας τοῦ Γολγοθᾶ καὶ δὲν ἀποδέχονται τὴν «μετουσίωσιν» ἐν τῇ μεσαιωνικῇ αὐτῆς ἐννοίᾳ. (Αὐτόθι σ. 87-88). Αὐτονόητον βεβαίως εἶναι, ὅτι καὶ τὰ ἀνωτέρω δέον νὰ διερευνηθῶσι μετὰ προσοχῆς κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ὀρθοδοξοπαλαιοκαθολικοῦ διαλόγου, νὰ δηλωθῇ δὲ τοῖς Παλαιοκαθολικοῖς, ὅτι ὅσον περισσότερον προσεγγίζουσι πρὸς τὰς λίαν ἀφισταμένας ἀπὸ τῆς Ὀρθοδοξίας ἑτεροδόξους Ἐκκλησίας τῶν Ἀγγλικανῶν, τῶν Φιλιππίνων, τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Πορτογαλίας, ἀνευ προηγουμένης συμφωνίας ἐν τοῖς ἀρχαιοπαραδότοις δόγμασι, τόσοι περισσότερον ἀπομακρύνονται ἀπὸ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

1. Συγγενικῶς βλέπ. «*Istina*» ἔτους 1964, No 2-3, σ. 233-300: *Conversations between the Church of England and the Methodist Church* κ.τ.λ., ἔτους 1967, No 1, σ. 68-101: *Documents à propos des pourparlers d'union entre Anglicans et Méthodistes en Angleterre*.—U. Küry, *Considerations théologiques de principe: Mémoire de la conférence internationale des évêques vieux-catholiques sur les conversations entre Anglicans et Méthodistes*.—E. Kamp, *Les conversations anglicano-méthodistes*.—M. Kok, *Un point de vue vieux-catholique sur les conversations anglicano-méthodistes*.

τικοῦ περιεχομένου καὶ διαφόρου ἱερατείου, μετὰ ἢ ἄνευ ἐπισκοπάτου καὶ μετὰ ἢ ἄνευ χειροτονίας»¹. Δυστυχῶς τὴν αὐτὴν τακτικὴν φαίνεται ἀκολουθοῦσα καὶ ἡ Παλαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, διότι αὕτη ἐπεξέτεινεν ἡδὴ τὴν κοινωνίαν αὐτῆς καὶ πέραν τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Φιλιππίνων καὶ τὰς μετερρυθμισμένας Ἐκκλησίας τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Πορτογαλίας, ἐπὶ τῇ βάσει ἐνὸς δογματικοῦ συγκρητισμοῦ, στηριζομένου ἐφ' ἐνὸς εἰς τὴν β' θέσιν τοῦ Παλαιοκαθολικοῦ συνεδρίου τῆς Λυκέρνης ἀνάγοντος τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ δογματικοῦ «minimalismus», ἐφαρμοσθέντος καὶ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ intercommunio αὐτῆς καὶ μετὰ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας². Τοιοῦτοτρόπως παρέχει ἡ Παλαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία τὰ μυστήρια

1. Π. Μπρατσιώτου, μν. ἔ. σ. 39.

2. Πράγματι εἰς τὸ ΙΘ' Παλαιοκαθολικὸν Συνέδριον, τὸ συνελθὸν ἐν Βιέννῃ κατὰ Σεπτέμβριον 1965, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Οὐτρέχτης Ἀνδρέας Rinkel ἐποίησατο «une communication importante»: à la conférence que l' évêcat vieux — catholique avait eue la veille, 22 septembre, un accord avait été conclu avec les évêques des églises indépendante des Philippines, reformées d'Espagne et de Lusitanie (Portugal), «libres de Rome» suivant l'expression de l'archevêque Rinkel. Une entière communion liturgique fondée sur une reconnaissance réciproque de leur catholicité, leur indépendance et leur unité dans les questions essentielles de la foi, était ainsi établie entre ces églises et les églises vieilles-catholiques de l'Union d'Utrecht, chaque église conservant ses particularités d'ordre dogmatique et ecclésiastique... Cette décision provoqua néanmoins quelque trouble parmi les participants au Congrès. Ce trouble se manifesta dans les souhaits formulés par le R.P. Gautier de voir à l'avenir de telles décisions prises après information préalable de vastes cercles de fidèles vieux-catholiques. En effet, l'admission de ces églises dans la communion liturgique pose toute une série de questions très sérieuses aux vieux-catholiques: les églises d'Espagne et du Portugal subissent, dans leur doctrine dogmatique, une forte influence protestante et dans leur vie liturgique il n'y a presque pas de place pour la vénération de la Mère de Dieu; les évêques irlandais qui ordonnèrent leurs évêques appartiennent eux-mêmes à l'aile extrême de la basse église (low church) anglicane; quant à l'église des Philippines, des idées unitariennes y sont très répandues, ce qui équivaut à la négation du dogme de la Sainte Trinité. (N'est-ce pas cela qui fit l'archevêque Rinkel souligner dans son exposé avec tant de force la place centrale de la foi en la Sainte Trinité dans le vieux — catholicisme? Il voulait probablement dissiper les doutes provoqués par l'accord). On dit, il est vrai, que ces tendances unitariennes sont en voie d'être surmontées dans l'église des Philippines. Quant aux églises d'Espagne et du Portugal, elle vont en s'éloignant du protestantisme vers la catholicité. Néanmoins la question de la communion liturgique avec elles inquiète de nombreux vieux-catholiques. Ce n'est d'ailleurs qu'un aspect particulier du problème général de la communion liturgique avec les anglicans; en effet, parmi eux, même dans l'épiscopat, des doctrines modernistes sont répandues sapant les fondements même de la foi chrétienne; il n'y a aucune instance ecclésiastique capable de rejeter ces idées avec autorité, alors que les conditions projetées de l'union avec les méthodistes peuvent créer l'impression

αὐτῆς καὶ τὰς δωρεὰς τῆς χάριτος πρὸς ἐκκλησιαστικὰς κοινότητες, ἐχούσας διάφορον αὐτῆς διδασκαλίαν, στερουμένας τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς καὶ κλήρου κανονικῶς τελούντος τὰ μυστήρια, ἅτινα ἄλλως τε δὲν ἀποδέχονται αὐταὶ πάντα¹. Ἀλλ' εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Παράδοσις ἀπαγορεύει τὴν μυστηριακὴν κοινωνίαν μετ' Ἐκκλησιῶν καὶ κοινοτήτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑφίστανται δογματικαὶ διαφοραί, καὶ δὴ μεγάλαι, ὡς αἱ ἐκκλησιολογικαί, αἱ μυστηριολογικαὶ καὶ ἄλλαι ὅμοιαι, οἷαι αἱ χωρίζουσai τὴν Παλαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τῆς Ἀγγλικανικῆς καὶ ἀπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν Φιλιππίνων, τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Πορτογαλίας, αἵτινες εὐρίσκονται προσέτι ἐν κοινωνίᾳ καὶ ταυτότητι διδασκαλίας μετὰ τῶν Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ παραφυάδων τῶν ἁκρων, ἀπορριπτουσῶν θεμελιώδη χριστιανικὰ δόγματα. Ἀλλ' ἐπαναλαμβάνομεν, ἡ μυστηριακὴ κοινωνία καὶ ἡ τελικὴ ἑνωσις μεταξὺ κεχωρισμένων Ἐκκλησιῶν, κατὰ τὴν Ὁρθόδοξον διδασκαλίαν, εἶναι δυνατὴ μόνον ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀπολύτου ὁμοφροσύνης αὐτῶν ἐν τοῖς δόγμασι καὶ τῆς πλήρους ἐνώσεως αὐτῶν ἐν τῇ δογματικῇ πίστει, ἥτις ἀσφαλῶς δὲν ὑφίσταται ἐν προκειμένῳ². Προφανῶς καὶ ἐπὶ τοῦ κρισίμου

que l' église anglicane n' est pas ferme dans la doctrine de la succession apostolique, celle de l' épiscopat et du sacrement eucharistique. Quoi qu' il en soit, les orthodoxes, dans leur dialogue imminent avec les vieux-catholiques, doivent considérer le fait que ces derniers sont en communion avec un groupe d' églises de confession anglicane et que, par conséquent, la possibilité de notre communion avec eux est inséparable de l' établissement de la même communion avec l' anglicanisme, compte tenu de tous les problèmes qui en découlent». (Archevêque Basile Krivochéine, Le XIX Congrès international Vieux-Catholiques à Vienne, ἐν «Messaager de l'Exarchat du Patriarche Russe en Europe occidentale» 13 (1965) 203. 208/9).

1. Σχετικῶς ὁ μητροπολίτης Σάραδων Μάξιμος, μν. ἔ. σ. 155, γράφει: «Καίτοι δὲν εἶναι γνωστοὶ ἐν λεπτομερείαις οἱ ὅροι καὶ οἱ λόγοι, ἐφ' ὧν ἐστηρίχθη ἡ ὡς ἂν ἀπόφασις, διευτυπώθη ἐν τούτοις ἡ ἄποψις, ὅτι ἡ μυστηριακὴ κοινωνία μετὰ τῶν μνημονευθεισῶν Ἐκκλησιῶν ἀπεφασίσθη ἐν μεγάλῃ σπουδῇ, ὅτι δέον ἵνα θεωρηθῇ ὡς ὅπως ἀνεπαρκὴς ἡ ἀπὸ μέρους αὐτῶν ἀποδοχή — ὑπογραφή τῆς «Δηλώσεως τῆς Οὐτρέχτης», ἣ οὐλομένης ἄλλου παρομοίου ἐγγράφου καὶ ὅτι θὰ ἔδει ἀπαραιτήτως νὰ εἶχε προηγηθῇ ἡ ἀπὸ μέρους μιᾶς θεολογικῆς ἐπιτροπῆς διακρίβωσις τῶν ὑφισταμένων δυνατοτήτων παρὰ τῶν ὑποψηφίων διὰ μυστηριακὴν κοινωνίαν Ἐκκλησιῶν, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς τῶν δογματικῶν ὑποχρεώσεων, ἃς πρόκειται ἡ συμβαλλομένη Ἐκκλησία νὰ ἀποδεχθῇ. Διότι ἐπισταμένη ἐξέτασις τῆς ὁμολογίας πίστεως τῆς Ἐκκλησίας τῶν Φιλιππίνων, ἐπὶ παραδείγματι, ὡς αὕτη διατυπῶνται τοῦλάχιστον ἐν τῷ *Corpus Confessionum*, θὰ ἐνεφάνιζε πολλὰς διαφορὰς πρὸς τὴν πίστιν τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας καὶ ἐπομένως ἀνυπερβλήτους ὥστε δυσχερεῖας, διὰ τὴν ἀποδοχὴν αὐτῆς εἰς μυστηριακὴν κοινωνίαν». (Πρβλ. καὶ «Irenikon» 1965, No. 4, σ. 462-472).

2. Βλέπ. Ἰω. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα, τ. II, σ. 4000-ἐξ.: «Ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου ἡ κοινὴ συμμετοχὴ εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Κυρίου, τὴν ἐξομολόγησιν καὶ τὰ ἄλλα μυστήρια, καὶ γενικῶς ἡ λεγομένη intercommunio, δύναται νὰ νοηθῇ μόνον ὡς ἐπιστέγασμα τῆς ἐν τῇ πίστει συμφωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς γνησίας καὶ πραγμα-

τούτου σημείου δέον νὰ περιστραφῇ ὁ διάλογος τῆς ἡμετέρας Διορθοδόξου Ἐπιτροπῆς μετὰ τῆς ἀντιστοίχου Παλαιοκαθολικῆς, δυνάμενος νὰ ἔχῃ ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς καταβαλλομένης προσπάθειας πρὸς τὴν ποθητὴν συνεννόησιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν»¹.

Ἐπιλεγόμενα

Τοσαῦτα περὶ τῆς Ἐκκλησιολογίας τῶν Παλαιοκαθολικῶν, ἐν ἀτελεῖ βεβαίως σκιαγραφία. Ἐνταῦθα σημειοῦμεν ἐν πρώτοις, ὅτι, νομίσαντες ὅτι ἡ ἀνατεθεῖσα ἡμῖν ἐντολὴ ὑπὸ τῆς Δ' Πανορθοδόξου Διασκέψεως τοῦ Βελιγραδίου ἀνεφέρετο κυρίως εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ ὑπάρχοντος ἐκκλησιολογικοῦ ὕλικου τῶν Παλαιοκαθολικῶν, περιορίσθημεν μόνον εἰς ταύτην, ἀντλήσαντες τὸ ἐκκλησιολογικὸν τοῦτο ὕλικόν ἐκ τῶν συγκεντρωθεισῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ἡμῶν εὐαρίθμων ἐπισήμων ἢ ἀνεπισήμων παλαιοκαθολικῶν πηγῶν καὶ βοηθημάτων, ἄνευ περαιτέρω κριτικῆς ἐπεξεργασίας αὐτοῦ. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔργον καταλείπομεν εἰς τὴν Διορθόδοξον Θεολογικὴν Ἐπιτροπὴν ἐπὶ τοῦ διαλόγου μετὰ τῶν Ὁρθοδόξων καὶ Παλαιοκαθολικῶν, εἰς τὴν ὅποیان ὑποβάλλεται ἡ παροῦσα εἰσηγητικὴ ἔκθεσις ἡμῶν, ἵνα ἐπὶ τῇ βᾶσει αὐτῆς καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίων εἰσηγήσεων ἐτέρων ὀρθοδόξων θεολόγων διεξαγάγῃ αὕτη τὸν ἀποφασισθέντα ὑπὸ τῆς Γ' Πανορθοδόξου Διασκέψεως τῆς Ῥόδου θεολογικὸν διάλογον μετὰ τῆς ἀντιστοίχου Παλαιοκαθολικῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἀλλὰ διὰ μέσου τῆς Διορθοδόξου ταύτης Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ἀπευθύνεται ἡ παροῦσα εἰσηγήσις ἡμῶν καὶ πρὸς τὰς σεβασμίας Πατριαρχικάς καὶ Αὐτοκεφάλους Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀναλαβοῦσαν τὴν διεξαγωγὴν τοῦ οἰκουμενικοῦ θεολογικοῦ διαλόγου σύγχρονον Ὁρθόδοξον Θεολογίαν πρὸς περαιτέρω βαθυτέραν ἔρευναν τοῦ πρωταρχικοῦ τοῦτου καὶ θεμελιώδους θέματος τοῦ διαλόγου, ἐκ τοῦ ὁποίου κατὰ μέγα μέρος ἤρτηται ἡ καθόλου ἔκβασις τοῦ τε ὀρθοδοξοπαλαιοκαθολικοῦ, ὡς καὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ διαλόγου γενικώτερον.

τικῆς δογματικῆς ἐνώσεως αὐτῶν καὶ ὡς καρπὸς τῆς ἐσωτερικῆς ὁμολογιακῆς ἐνότητος τῶν χριστιανῶν, ἥς ἔλλειπούσης δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένη ἡ κοινωνία ἐν τοῖς μυστηρίοις. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τε τῶν γενικῶν θεωρητικῶν ἀρχῶν τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ μάλιστα τῆς περὶ ἀκυρότητος τῶν ἐκτὸς τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας τελουμένων μυστηρίων, ὡς καὶ ἐκ ρητῶν κανόνων καὶ ἐκ τῆς καθόλου πράξεως τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἣν συνεκσεφάλαίωσεν ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός, Ἐκδ. ὀρθ. πίστ. 4, 13. Migne P.G. 94, 1153... Ἡ μυστηριακὴ κοινωνία ἔχει ὡς ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν τὴν ἀπάρνησιν τῶν ἑτεροδόξων πλανῶν καὶ τὴν ἀποδοχὴν τῶν ἀντιστοίχων ὀρθοδόξων διδασκαλιῶν καὶ τὴν εἴσοδον εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀρα ἐνότητα ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ ὁμολογίᾳ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀπαγορευομένης τῆς intercommunio μετὰ τῶν Ὁρθοδόξων καὶ ὅλων τῶν ἑτεροδόξων...». Πρβλ. καὶ Ι. Κ. Ὁ τ σ ὡ ν η, Ἡ κανονικὴ ἀποφίσις περὶ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν ἑτεροδόξων (intercommunio), Ἀθήναι 1957. Γ. Γ α λ ί τ η, Intercommunio, Ἀθήναι 1966.

1. Ἰ ω. Κ α ρ μ ῆ ρ η, Ὁρθοδοξία καὶ Παλαιοκαθολικισμός, τευχ. Ι, σ. 61-67.

Ἐπειτα δέον ὁμοίως νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ἡ ἐξέτασις τῆς Ἐκκλησιολογίας τῶν Παλαιοκαθολικῶν ἐνταῦθα ἐγένετο πρῶτον μὲν καὶ κυρίως ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησιολογίαν, δευτερευόντως δὲ ἐν ἀντιδιαστολῇ καὶ πρὸς τὴν ἐκκλησιολογικὴν διδασκαλίαν τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐξ ἧς προῆλθεν ἡ Παλαιοκαθολικὴ. Περιωρίσθημεν δὲ εἰς ταύτας, διότι ἐκρίναμεν, ὅτι θὰ ἐξηρχόμεθα τῶν στενῶν ὁρίων τῆς παρούσης εἰσηγήσεως, ἂν ἐπεχειροῦμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὴν παλαιοκαθολικὴν ἐκκλησιολογικὴν διδασκαλίαν ἐν ἀντιδιαστολῇ καὶ πρὸς τὴν ἀντίστοιχον διδασκαλίαν τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ὅστις, ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὰς σημειωθείσας ἀνωτέρω παρεκκλίσεις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς Παραδόσεως καὶ λοιπὰς ἀκρότητας τοῦ Παπισμοῦ, ἀπέρριψε κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτάς καὶ κατέληξεν εἰς ἀντιθέτους ἀκρότητας καὶ μείζονας παρεκκλίσεις, καὶ δὴ εἰς «παραμόρφωσιν» καὶ «ἐλαχιστοποίησιν» (Minimalisierung) τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὑπουργήματος¹, στηριχθεὶς μόνον ἐπὶ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, — ποικιλοτρόπως ἐρμηνευθείσης καὶ ἐρμηνευομένης καὶ ταύτης ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστον διαμαρτυρομένων θεολόγων καὶ τῶν διαφόρων προτεσταντικῶν παραφυάδων καὶ θεολογικῶν σχολῶν σκέψεως—, καὶ ἀπορρίψας τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν τῆς ἀρχαίας ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας.

Ἡ κυριώτερα δὲ γενικὴ διαπίστωσις τῆς παρούσης μελέτης εἶναι, ὅτι Παλαιοκαθολικοὶ τινες θεολόγοι, ζῶντες ἐν μέσῳ πολυαριθμῶν Ῥωμαιοκαθολικῶν καὶ Διαμαρτυρομένων καὶ ἐντροφῶντες ἐν τῇ πλουσίᾳ ἐκκλησιολογικῇ φιλολογίᾳ αὐτῶν, θεολογοῦσιν ὅτε μὲν διὰ τῶν Ῥωμαιοκαθολικῶν, ὅτε δὲ διὰ τῶν προτεσταντικῶν θεολογικῶν κατηγοριῶν σκέψεως, εἰσάγοντες καινὰ τινα στοιχεῖα εἰς τὴν γνησίαν καὶ ἀκαινοτόμητον Ἐκκλησιολογίαν τῆς ἀρχαίας ἡνωμένης Ἐκκλησίας, ἧς ἔχεται ἀραρότως ἡ Ὁρθοδόξια, ἐπιχειροῦντες συγκερασμὸν καὶ ἐναρμόνισιν τινα ἀσυμβιβάστων ἐσωτερικῶς πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησιολογικὴν διδασκαλίαν στοιχείων. Γενικώτερον οἱ παλαιοκαθολικοὶ οὗτοι θεολόγοι προσπαθοῦσι νὰ ἐναρμονίσωσι Ῥωμαιοκαθολικισμὸν καὶ Προτεσταντισμὸν καὶ ἐπὶ τοῦ θεμελίου τῆς διδασκαλίας τῆς ἀρχαίας Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας νὰ ἐπιτύχωσιν ἐνόητά τινα καὶ σύνθεσιν αὐτῶν ἐν διαφόροις ἄρθροις τῆς πίστεως, ἐπικρατούντος πάντοτε τοῦ Ῥωμαιοκαθολικοῦ στοιχείου, ἰδίως ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ καὶ τῷ ἐκκλησιαστικῷ πολιτεύματι, χωρὶς ὅμως νὰ ἐλλείπωσι καὶ σοβαρὰ προτεσταντικὰ ἐπιδράσεις ἐπὶ τινῶν θεωρητικωτέρων σημείων τῆς περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας δογματικῆς διδασκαλίας², ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς προηγουμέ-

1. Πρβλ. U. Kury, μν. ἔ. σ. 333 ἐξ.

2. Καὶ ὁ παλαιοκαθολικὸς καθηγητὴς O. Gilg γράφει: «Aus dem Wesensgehalt katholischer Glaubenseinstellung waren unsere Väter und wir mit ihnen verpflichtet, sich gegenüber dem Fragmentarismus Roms wie gegenüber dem Fragmentarismus der protestantischen Kirchen theologisch und kirchlich — praktisch zur ökumenischen Kirche zu bekennen». (Παρά J. J. Demmel, μν. ἔ. σ. 32).

νοις, ἔτι δὲ καὶ ὀρθολογιστικάι τινες ἐπιδράσεις. Ἀντιθέτως οἱ παλαιοκαθολικοὶ οὗτοι θεολόγοι, ἐπαναπαυόμενοι καὶ ἀρκούμενοι εἰς τὴν προτεσταντικὴν ἀόρατον Ἐκκλησίαν, ἐπιδεικνύουσι πλήρη ἀπροθυμίαν, ὅπως προσεγγίσωσι καὶ γνωρίσωσι πληρέστερον τὴν Ὁρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐπανακαλύψωσι καὶ κατανοήσωσι τὸν θησαυρὸν τῆς ἀρχαίας Πατερικῆς Παραδόσεως, ὃν αὕτη κατέχει, καὶ ὅστις φαίνεται μᾶλλον σκανδαλίζων καὶ ἀπαθῶν ἐξ αὐτῆς τούτους, ἀποκλειστικῶς θεολογοῦντας κατὰ τὰ δυτικὰ πρότυπα καὶ βιοῦντας τὸν δυτικὸν τύπον τοῦ Χριστιανισμοῦ. Εἰς τοῦτο, ἴσως, ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ἡ ἐπὶ ἓνα σχεδὸν αἰῶνα καθυστερήσασα συνεννόησις καὶ ἑνωσις τῶν Ὁρθόδοξων καὶ τῶν Παλαιοκαθολικῶν, ἐφ' ἣν ἐν ἀρχῇ πολλοὶ ἐκατέρωθεν ἤλπισαν.

Ἡ γενικὴ διαπίστωσις ἡμῶν αὕτη προσεγγίζει πρὸς ὁμοίας διαπιστώσεις καὶ ἄλλων παλαιότερων καὶ συγχρόνων ὀρθοδόξων θεολόγων, ἐξ ὧν ὁ X. Ἀνδρουτσος διαπιστοῖ: «Ἄν, παρὰ τὴν φαινομένην κατ' ἀρχὰς προσέγγισιν (τῶν Παλαιοκαθολικῶν) πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν, οὐδὲν ἄχρι τοῦδε ἐπετεύχθη, οἱ λόγοι εἶναι προφανεῖς. Καθόλου μὲν δυσχερὲς εἶναι ἡ ἀπόσπασις ἐκ τοῦ περιβάλλοντος καὶ τοῦ ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν γεγονότων μορφωθέντος καθεστῶτος καὶ ἡ ἐπαναγωγή εἰς τὴν περιωπὴν τῆς ἀρχεγόνου καὶ ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας. Καὶ ἂν δὲ εἰς πρόσωπά τινα εἶναι τοῦτο εὐχερές, πῶς θὰ δυνηθῶσιν οἱ πολλοὶ ὑπερπηδῶντες τὸ χάσμα τῶν αἰώνων νὰ ἐπανέλθωσι «διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτῶν δυνάμεων καὶ τοῦ ἰδίου λόγου» εἰς τὴν περιωπὴν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, μίαν πρεσβεύοντες ὁμολογίαν καὶ κατὰ τὰς αὐτὰς διεπόμενοι βάσεις;... Τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὴν πρὸ τοῦ Σχίσματος ἀντιβάλλοντες, εὐρίσκουσιν αὐτὴν οἱ νεώτεροι Παλαιοκαθολικοὶ διαφέρουσιν ἓν τισιν, ἡλλοιωμένην, ἅτε περιπεσοῦσαν ὑπὸ τὴν ροπὴν τῆς Λατινικῆς Θεολογίας, ἐπομένως δὲ ἀπαράδεκτον τὴν ἀξίωσιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὅτι διασφάζει ἀλώβητον ἐν πᾶσι τὴν ἀρχαιοπαράδοτον διδασκαλίαν. Ἐπειτα δὲ καὶ κυρίως, υἱοθετήσαντες τανῦν οἱ Παλαιοκαθολικοὶ τὴν περὶ ἀοράτου Ἐκκλησίας προτεσταντικὴν δόξαν, ὑπολαμβάνουσι δευτερεῦον πάντῃ τὸ ἐξωτερικῶς ἀνήκειν ἢ ἀνασυνδεθῆναι τῇ ὁρατῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ ἀληθὴς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, κατ' αὐτούς, εὐρίσκεται ἐντὸς τῶν διαφορῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Πᾶς Ὁρθόδοξος, ἥτοι πᾶς ὁμολογῶν ἀδιάφθορον τὴν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ προερχομένην παρακαταθήκην τῆς πίστεως, ἐπομένως καὶ πᾶς Παλαιοκαθολικός, εἶναι μέλος τῆς Ἐκκλησίας, εἰς οἰανδήποτε καὶ ἂν ἀνήκῃ ἐξωτερικῶς τοπικὴν Ἐκκλησίαν... Ὁ δισχυρισμὸς ὅτι μετὰ τὸ Σχίσμα οὐδεμία τῶν ὁρατῶν μορφῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ συνεχίζει τὴν ἀδιαίρετον Ἐκκλησίαν, σημαίνει ὅτι ὁ Κύριος ἐγκατέλειπεν εἰς τὴν πλάνην τὴν νύμφην αὐτοῦ Ἐκκλησίαν, παρὰ τὰς ἀψευδεῖς αὐτοῦ ἐπαγγελίας ὅτι θὰ παραμένῃ μετ' αὐτῆς μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ὡδηγῶν αὐτὴν διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν...»¹.

1. X. Ἀνδρουτσου, Αἱ βάσεις τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν... σ. 63 ἐξ.

Ὅμοίως ὁ Κ. Δουβουνιώτης, ἐπόμενος τῷ Ζ. Ρώσῃ, Ἰ. Μεσολωρᾷ καὶ ἄλλοις, ἐφρόνει, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῶν Παλαιοκαθολικῶν, ἀποσπασθεῖσα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, μετὰ μικρὰν ἀμφιταλάντευσιν ἤρchiσε πλησίστιος νὰ πλῆθῃ πρὸς διαμαρτυρομένους λιμένους, ἐλαχίστου μόνον μέρους αὐτῆς διατηροῦντος ἔτι τὰς παλαιὰς καθολικὰς διδασκαλίας ἢ καὶ ἐπανελθόντος εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἦδη ὁ τονισμὸς ὑπὸ τῶν Παλαιοκαθολικῶν ἰδεῶν, ὅτι ἡ ἀληθὴς Ἐκκλησία εἶναι ἡ ἀόρατος, ἥτις δὲν συμπίπτει μετὰ τῆς ὁρατῆς, καὶ ὅτι οἱ πιστοὶ μεταλαμβάνουσιν ἐν τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ πνευματικῶς τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, εἶναι ἀρκετός, ὅπως πείσῃ πάντα περὶ τῆς ἐπικρατήσεως παρὰ τοῖς Παλαιοκαθολικοῖς θεμελιωδῶν διαμαρτυρομένων ἰδεῶν¹. Καὶ ὁ S. Zankow ἐπανελάβε προσφάτως, ὅτι «αἱ ἀριθμητικῶς μικραὶ Παλαιοκαθολικαὶ Ἐκκλησίαι ζῶσιν ἐν μέσῳ θαλάσσης Ῥωμαιοκαθολικῶν καὶ Προτεσταντῶν καὶ εἶναι ἀδιακόπως ἐκτεθειμέναι εἰς τὸν πειρασμὸν νὰ ὑπαχθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐπιδράσεων τῶν περιβαλλουσῶν αὐτὰς Ὅμοιοι-ῶν»². Ὁ δὲ ἐκπροσωπήσας τὴν ἐν Ἑλλάδι Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν εἰς τὴν ἐν Βόννῃ συγκροτηθεῖσαν ἐν ἔτει 1931 συνδιάσκεψιν Ὁρθόδοξων καὶ Παλαιοκαθολικῶν μητροπολίτης Τρίκκης καὶ Σταγῶν Πολύκαρπος ἔγραψεν ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον ἡμῶν: «Οἱ Παλαιοκαθολικοί, ἐν μέσῳ Προτεσταντικῶν χωρῶν κατὰ τὸ πλεῖστον βιοῦντες, ἀσήμενον δὲ μειονότητα ἀπέναντι τῶν πολυαριθμῶν Προτεσταντικῶν κοινοτήτων ἀποτελοῦντες καὶ εἰς σφοδρὰν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Ῥώμην εὐρισκόμενοι καὶ ὑπ' αὐτῆς μετὰ φανατισμοῦ πολεμούμενοι, ὑφίστανται, οὐδόλως παράδοξον, τὴν ἐπίδρασιν τοῦ προτεσταντικοῦ περιβάλλοντος»³. Παραλείποντες ἄλλας ὁμοίας κρίσεις ὀρθόδοξων θεολόγων, ἰδίως Ἑλλήνων καὶ Ῥώσων, ἀπὸ τοῦ Ζ. Ρώσῃ⁴ καὶ ἐξῆς, θεωροῦμεν ὡς ἰσχυρὸν καὶ νῦν καὶ ἐπομένως δικαιούμεθα νὰ ἐπαναλάβωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ ἐρώτημα, τὸ τεθὲν ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς ἐν Ῥωσίᾳ Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας ἐν τῇ ἀπαντήσῃ της πρὸς τὴν ἐγκύκλιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ Γ' τοῦ 1902: «Ἐμμενοῦσιν ἄρ' γε οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῶν ἀποφάσει τοῦ ἀνήκειν εἰς μόνην τὴν γνησίαν Οἰκουμενικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τείνειν εἰς τὴν μετ' αὐτῆς ἔνωσιν, ἢ παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ δελεαστικοῦ καὶ οὕτως οἰκείου τῇ ὀρθολογιστικῇ Δύσει ὀνείρου τῆς ἀνασυστάσεως τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας οἱκοι παρ' ἑαυτοῖς διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτῶν δυνάμεων καὶ διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν, ἀποκλινούσιν εἰς τὰς τριόδους τοῦ Προτεσταντισμοῦ, πρὸς μεγάλην λύπην τῶν ἀληθῶν φίλων αὐτῶν;» Διότι

1. «Θεολογία» 4 (1926) 174.

2. S. Zankow, Beziehungen zwischen Altkatholiken und Orthodoxen Kirchen, ἐν IKZ. 52 (1962) 36-37.

3. Παρὰ Ἰω. Καρμίρη, μν. § σ. 24-25.

4. Βλέπ. αὐτόθι, σ. 26 ὑποσημ., τὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν Παλαιοκαθολικισμὸν συγγραφὰς τοῦ Ζ. Ρώσῃ.

«περιβάλλει αὐτοὺς (τοὺς Παλαιοκαθολικοὺς) κατ' ἐξοχὴν κόσμος προτεσταντικός, πρὸς ὃν οὗτοι ἐπὶ πλεόν εἰσὶν ἐγγύς καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν, κατὰ τὸν γενικὸν πολιτικὸν βίον, κατὰ τὴν πανεπιστημιακὴν μόρφωσιν, καὶ ἕνεκα τῆς κοινῆς, τέλος, πρὸς τὴν Ῥώμην πάλης. Τοῖς νέοις οὖν τούτοις ἀνθρώποις, τοῖς οὐχὶ λίαν στερροῖς ἐν τῇ ἐκκλησιαστικότητι, ἀπομεμακρυσμένοις δὲ καὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀσαφῇ ἔχουσιν ἰδέαν περὶ αὐτῆς, ὁ προτεσταντικὸς κόσμος δύναται φυσικῶς φαίνεσθαι οἰκεῖός τε καὶ ἐγγύς, οὐδέ ἐστιν αὐτοῖς εὐχερὲς ἀντιστῆναι κατὰ τῆς ἀφανοῦς μέν, ἀλλ' ἀκαταπαύστου αὐτοῦ ἐπιρροῆς»¹.

Εὐχόμεθα εἰλικρινῶς, ὅπως τοὺς φόβους τούτους διαλύσῃ ἡ ὑπὸ τῶν Παλαιοκαθολικῶν σταθερὰ ἀπόκρουσις τῶν προτεσταντικῶν ἐπιδράσεων, ὡς ἐπίσης καὶ πᾶσαν ἡμετέραν ἄδικον τυχὸν ἢ πεπλανημένην κρίσιν, περιληφθεῖσαν ἀκουσίως ἐν τῇ παρούσῃ εἰσηγήσει, διαψεύσῃ ἀποσαφηνίζων καὶ ἐπανορθῶν ὁ ἐπικείμενος ὀρθοδοξοπαλαιοκαθολικὸς διάλογος τῆς ἀληθείας, τὴν ὁποίαν ἀλήθειαν θὰ προσφέρωσιν αὐτῷ μόνον ἡ Ἀγία Γραφή καὶ ἡ ἀρχαία γνησία Ἱερὰ Παράδοσις. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ἀποκεκαλυμμένη ἀληθείᾳ πιστεύομεν, βασιζόμενοι ἐπὶ τῶν πολλῶν κοινῶν σημείων τῆς διδασκαλίας καὶ παραδόσεως αὐτῶν, ὅτι οἱ Ὀρθόδοξοι καὶ οἱ Παλαιοκαθολικοὶ θὰ δυνηθῶσι, συνεργῶντος τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, νὰ συμφωνήσωσι πρὸς ἀλλήλους, τῶν Παλαιοκαθολικῶν ὑπερνικῶντων τελικῶς πᾶσαν ἀντίθετον δυτικὴν ἐπίδρασιν, δεδομένου ὅντος ὅτι «δὲν πρόκειται περὶ συγχωνεύσεως ἢ συγκράσεως, ἀλλὰ περὶ ἀναγνώρισεως καὶ κοινωνίας τῶν κεχωρισμένων Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διδασκαλίας καὶ διοικήσεως τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, κατὰ τὰ λοιπὰ διατηρούσης ἐκάστης τὸν ἴδιον αὐτῆς τύπον»². Διότι, ἐκ τῆς μελέτης τῶν παλαιοκαθολικῶν ἐκκλησιολογικῶν κειμένων ἐσχημάτισαμεν τὴν πεποιθήσιν, ὅτι τὸ ὅλον ἐκκλησιολογικὸν σύστημα τοῦ Παλαιοκαθολικισμοῦ διέσωσε πολὺτιμα ἐκκλησιολογικὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας δυτικῆς παραδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Πράγματι, ἀνεξαρτήτως τῶν ἐπισημανθεισῶν ἀνωτέρω νεωτερίζουσῶν ἀντιλήψεων ἐν αὐτῇ ἐνίῳν μεμονωμένων παλαιοκαθολικῶν θεολόγων περὶ ἀοράτου Ἐκκλησίας, Ἐκκλησίας τῶν κλάδων, μυστηριακῆς κοινωνίας μεθ' ἑτεροδόξων, θείας Εὐχαριστίας, κανονικότητος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Οὐτρέχτης, ὡς καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς μὴ ἰσχυρᾶς καὶ ἐπιβλητικῆς παρουσίας πολυαριθμῶν παλατοκαθολικῶν ἐπισκοπικῶν συνόδων καὶ τῆς ὑπερβολικῆς ἀναμίξεως τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν, κυρίως ἕνεκα τοῦ ὀλιγαριθμοῦ τῶν παλαιοκαθολικῶν ἐπισκόπων, καὶ τούτων διεσκορπισμένων μακρὰν ἐν Εὐρώπῃ καὶ

1. Ἡ περὶ τῶν σχέσεων τῶν Αὐτοκεφάλων Ὀρθόδοξων Ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλων γενικῶν ζητημάτων πατριαρχικὴ καὶ συνοδικὴ ἐγκύκλιος τοῦ 1902... σ. 33. Βλέπ. ὁμοίαν κρίσιν καὶ τῆς Ρουμανικῆς Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας, αὐτόθι σ. 51.

2. X. Ἀνδροῦτσου, μν. ἔ. σ. 60.

Ἀμερικῇ, ἐν μέσῳ μικροῦ ποιμνίου, περιβάλλομένου καὶ συμπνιγομένου ὑπὸ τῶν δύο ἰσχυροτάτων ρευμάτων τοῦ Ῥωμαιοκαθολικισμοῦ καὶ τοῦ Προτεστантиσμοῦ, ὡς καὶ ἕνεκα διαφόρων ἄλλων ἱστορικῶν καὶ οὐχὶ ὀργανικῶν λόγων, κατάρθωσε, παρὰ πάντα ταῦτα, ἡ Παλαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τῶν ἀκροτήτων καὶ παρεκκλίσεων τοῦ Παπισμοῦ καὶ τοῦ Προτεστантиσμοῦ καὶ νὰ διαφυλάξῃ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀκεραίαν καὶ καθαρὰν τὴν ἀρχαίαν κληρονομίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Δύσει, καὶ δὴ ἐν τε τῇ δογματικῇ πίστει καὶ τῇ λατρείᾳ καὶ τῷ ἐκκλησιαστικῷ πολιτεύματι, ἀποκρούσασα ἔρρωμένως ἰδίᾳ τὸ μοναρχικὸν παπικὸν σύστημα διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας μεθ' ὅλων τῶν παρεπομένων αὐτῷ, ὡς καὶ τὸ ἐκλελαϊκευμένον προτεσταντικὸν τοιοῦτον.

Διὰ ταῦτα ἡμεῖς, συμμεριζόμενοι τὴν πεποίθησιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὴν ἐκφρασθεῖσαν ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ τοῦ ἔτους 1904, καθ' ἣν «οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι τῶν ἐν τῇ Δύσει χριστιανῶν τό γε νῦν τούτους (τοὺς Παλαιοκαθολικοὺς) μάλιστα ἐγγίξειν λέγων τῇ Ὁρθόδοξῳ Ἐκκλησίᾳ»¹, δεχόμεθα ὅτι ἀληθῶς ἐκ πασῶν τῶν ἄλλων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως ἡ Παλαιοκαθολικὴ ἴσταται ἐγγύτερον πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν καί, ἄρα, εὐχερέστερον δύναται νὰ προέλθῃ εἰς συνεννόησιν καὶ συμφωνίαν μετ' αὐτῆς ἐπὶ τῶν χωριζουσῶν αὐτὰς ὀλιγαρίθμων ἐκκλησιολογικῶν καὶ ἄλλων διαφορῶν, παρὰ τὴν ἀντίθετον ἀποψιν νεωτεριζόντων τινῶν παλαιοκαθολικῶν θεολόγων, προφανῶς ὑπὸ προτεσταντικὴν τελούντων ἐπιδρασιν, κατηγορούντων τὴν Ὁρθόδοξίαν ἐπὶ οὐλτραμοντανισμῷ. Ἡμεῖς ἀντιθέτως πιστεύομεν, ὅτι ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ παράδοσις καὶ ἡ παλαιοκαθολικὴ δυτικὴ παράδοσις, [συνέχειαν ἀποτελοῦσαι τῆς ἀρχαίας ἐνιαίας ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, δύνανται, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τελευταίας ταύτης, νὰ συμβιβασθῶσι καὶ ἐναρμονισθῶσιν οὕτως, ὥστε νὰ διανύσωσιν ἀπὸ κοινοῦ αἱ φορεῖς αὐτῶν δύο ἀδελφαὶ Ἐκκλησίαι, ἡ Ὁρθόδοξος καὶ ἡ Παλαιοκαθολικὴ, τὴν ὑπολειπομένην πορείαν πρὸς τὴν τελικὴν δογματικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἑνωσιν αὐτῶν καὶ τὴν μυστηριακὴν κοινωνίαν. Τοῦτο εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτύχωσιν αὐταὶ διὰ τοῦ διεξαχθησομένου μεταξὺ αὐτῶν θεολογικοῦ διαλόγου τῆς ἀληθείας, ἀντλοῦσαι ἐκ τῆς αὐτῆς κοινῆς παραδόσεως τῆς ἀρχαίας ἡνωμένης καὶ ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας, ἄνευ τῶν ἀγνώστων εἰς ἐκείνην μεταγενεστέρων Ῥωμαιοκαθολικῶν καὶ προτεσταντικῶν καινοτομιῶν καὶ ἐπιδράσεων, ἡ καὶ ὀρθολογιστικῶν ἐπιδράσεων, καὶ συνεργαζόμεναι ἐν ἀπροκαταληψίᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ καὶ ἀγάπῃ καὶ προσευχῇ ἐκτενεῖ πρὸς τὸν μέγαν εἰρηνοποιὸν καὶ δυνάμενον ἐνῶσαι τὰ διεστῶτα. Ἐνδέχεται, ἴσως, ἡ ὑπολειπομένη πρὸς τὴν τελικὴν ἑνωσιν ὁδὸς καὶ κοινὴ πορεία αὐτῶν νὰ εἶναι μακρὰ καὶ δύσβατος,

1. Παρὰ Ἰω. Καρμίρη, Προσθῆκαι εἰς τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, σ. 21.

ἀλλ' ὀφείλουσι νὰ πιστεύωσιν ἀκραδάντως, ὅτι θὰ ἔχωσι τὴν παντουργὸν συναντίληψιν τοῦ θέλοντος ἵνα πάντες οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες «ἐν ᾧσιν»¹ εἰς τὸ ὄντως θεῖον ἔργον τῆς ἐπανενώσεως τῶν διεστώτων, ὅπερ προϋποθέτει τὴν συνεργασίαν τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρωπείου παράγοντος, ἡγουμένου καὶ ἐπικρατοῦντος βεβαίως τοῦ θεοῦ, ὅποτε τὸ ὑπὸ τε τῶν Ὁρθοδόξων καὶ τῶν Παλαιοκαθολικῶν ποθοῦμενον ἐνωτικὸν ἀποτέλεσμα τούτου θὰ εἶναι «οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ»², παρ' ᾧ ἀδυνατεῖ οὐδέν.

1. Ἰωάν. 17, 21.

2. Ῥωμ. 9, 16.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Amiet P., Gedanken zu unserem Verhältnis zu den Orthodoxen, ἐν «Altkathol. Jahrbuch» 1966.
- Ἀνδρούτσου Χ., Αἱ βάσεις τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τὰ ἀρτιφανῆ τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν γράμματα. Κωνσταντινούπολις 1905.
- Τοῦ αὐτοῦ, Συμβολικὴ ἐξ ἐπόψεως ὀρθόδοξου, ἐκδ. Β'. Ἀθῆναι 1930.
- Basil (Krivochéine), Archévêque, Le XIX Congrès international Vieux-Catholiques à Vienne, ἐν «Messager de l' Exarchat de Patriarche Russe en Europe occidentale», τ. 13, 1965.
- Bell A., Documents on Christian Unity 1930-1948. London 1948.
- Christkatholischer Katechismus, 10 Aufl. Bern 1960.
- Demmel J. J., Was ist alt-katholisch? 4 Aufl. Bonn 1958.
- Δουβουνιώτου Κ., Βιβλιοκρισία ἐν «Θεολογία», τ. 4, 1926.
- Die Eucharistiefeier der Altkatholischen Kirche Deutschlands, Bonn 1963.
- Frei H., Das Wesen der Kirche in altkatholischer Sicht, ἐν «Internationale Kirchliche Zeitschrift», τ. 49, 1959.
- Γαλίτη Γ., Intercommunio. Ἀθῆναι 1966.
- Τοῦ αὐτοῦ, Das Problem der Intercommunio in orthodoxer Sicht. «Ökumenische Rundschau» 16 (1967) 265-285.
- Gaugler E., Vom Sinn der Kirche, ἐν IKZ. τ. 13, 1923.
- Τοῦ αὐτοῦ, Die Kirche, ihr Wesen und ihre Bestimmung, ἐν IKZ. τ. 17, 1927.
- Herzog E., Die Kirche, als der «Leib Christi», ἐν IKZ. 12, 1922.
- Καρμίρη Ἰω., Τὰ δογματικά καὶ συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὁρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τ. I-II. Ἀθῆναι 1960, 1953.
- Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ περὶ Ἐκκλησίας ὀρθόδοξος δογματικὴ διδασκαλία. Ἀθῆναι 1964.
- Τοῦ αὐτοῦ, Ὁρθοδοξία καὶ Ῥωμαιοκαθολικισμός, τεύχ. II. Ἡ Γ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις τῆς Ῥόδου. Ἀθῆναι 1965.
- Τοῦ αὐτοῦ, Ὁρθοδοξία καὶ Παλαιοκαθολικισμός, τεύχ. I. Ἡ Δ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις τοῦ Βελιγραδίου. Ἀθῆναι 1966.
- Τοῦ αὐτοῦ, Προσθῆκαι εἰς τὰ δογματικά καὶ συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὁρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἀθῆναι 1967.
- Τοῦ αὐτοῦ, Der Dialog zwischen der Orthodox-katholischen und der Altkatholischen Kirche. Ἐν IKZ. 57 (1967) 70-109.
- Katholischer Katechismus der Altkatholischen Kirche in Deutschland, Bonn 1965.
- Keussen R., Verfassung und Kirche der Altkatholischen Kirche, ἐν F. Stegmund-Schultze, Ekklesia, τ. III. Gotha 1935.
- Κοτσώνη Ἱερωνύμου, Ἡ κανονικὴ ἀποψις περὶ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν ἑτεροδόξων (Intercommunio). Ἀθῆναι 1957.
- Krahl W., Altkirchliche Katholizität und päpstliche Primat. (Sonderdruck «Altkatholisches Jahrbuch» 1966). Bonn 1966.

- Küppers W., Die altkatholische Kirchengemeinschaft und die Orthodoxie, ἐν «Alt-katholisches Jahrbuch» 1966.
- Τοῦ αὐτοῦ, Christus und die Kirche in der theologischen Lehre, ἐν IKZ. τ. 47, 1957.
- Küry Urs, Die Alt-katholische Kirche, ihre Geschichte, ihre Lehre, ihre Anliegen. («Die Kirchen der Welt», τ. III). Stuttgart 1966.
- Lialine Cl., Vieux-catholiques et Orthodoxes en quête d' union depuis trois quarts de siècle, ἐν «Istina» τ. 15, 1958.
- Moss C., The Old Catholic Movement, its Origins and History. London 1964.
- Μπρατσιώτου Π., Αἱ Ἀγγλικανικαὶ χειροτονίαι ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, ἐκδ. β'. Ἀθήναι 1966.
- Overbeck J. J., Die Bonner Unions-Conferenzen, oder Alt-katholicismus und Anglicanismus in ihrem Verhältnis zur Orthodoxie. Halle 1876.
- Riel C. G., Die Bischofskonferenz und die Bischofserklärung zu Utrecht vom Jahre 1889, ἐν IKZ., τ. 29, 1939.
- Rinkel A., Dogmatische Theologie, Band III. (Besondere Dogmatik. College—Dictaat van Dr. A. Rinkel). Steucil 1956.
- Τοῦ αὐτοῦ, Die Lehre von der Kirche nach der Auffassung der Alt-katholischen Kirche, ἐν IKZ., τ. 39, 1949.
- Τοῦ αὐτοῦ, Alt-katholisch und Orthodox, ἐν IKZ., τ. 51, 1961.
- Τοῦ αὐτοῦ, Das alt-katholische Bekenntnis, ἐν IKZ., τ. 55, 1965.
- Rituale der Christ-katholischen Kirche der Schweiz, 3 Aufl. Bern 1959.
- Ῥώση Ζ., Ἐλεγχος τῆς ὑπὸ Φ. Παπαδοπούλου γενομένης παρερμηνείας τῆς β' θέσεως τοῦ ἐν Λυκέρνη συνεδρίου τῶν Παλαιοκαθολικῶν... Ἀθήναι 1895.
- Τοῦ αὐτοῦ, Ὁρθοδοξία καὶ Παλαιοκαθολικισμός. Ἀθήναι 1896.
- Σάρδων Μάξιμου, Παλαιοκαθολικισμός καὶ Ὁρθοδοξία. Ἀθήναι 1966.
- Serge Patriarche de Moscou, Qu' est ce qui nous sépare des anciens—catholiques? Ἐν «Revue internationale de Théologie», τ. 13, 1904.
- Siegmund-Schultze F., (hrsg.), Ekklesia. Eine Sammlung von Selbstdarstellungen der christlichen Kirchen. Band III. Die Alt-katholische Kirche. Gotha 1935.
- Θυατείρων Γερμανοῦ, Μυστηριακὴ κοινωνία μετὰ τῶν Παλαιοκαθολικῶν καὶ Ἀγγλικανῶν, ἐν «Ὁρθοδοξία» τ. 7, 1932.
- Τρεμπέλα Π., Ἡ ἐν Βελιγραδίῳ Πανορθόδοξος Θεολογικὴ Ἐπιτροπὴ. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας»). Ἀθήναι 1967.
- Zankow S., Die Beziehungen des Alt-katholizismus zu den Orthodoxen Kirchen des Ostens, ἐν IKZ., τ. 15, 1925.
- Τοῦ αὐτοῦ, Beziehungen zwischen Alt-katholiken und Orthodoxen, ἐν IKZ., τ. 52, 1962.